

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SÁNDOR

MAGYAR FERENC
RADÓ POLIKÁRP
RÓNAY GYÖRGY
POSSONYI LÁSZLÓ
BITTNER LAJOS
ELISABETH LANGGASSER
MÁNDY IVÁN
MIHELICS VID
írásai.

1955 SZEPTEMBER

Ára 5 forint

VIGILIA

XX. ÉVF.

9. SZÁM.

TARTALOM

	Oldal
<i>Magyar Ferenc</i> : Szeptemberi Mária	449
<i>Radó Polikárp</i> : A szentmise reformjának távlatai	451
<i>Rónay György</i> : Szeptember (Vers)	462
<i>Posszonyi László</i> : Lope de Vega	463
<i>Bittner Lajos</i> : Kései idő; Elisabeth Langgässer versei	470
<i>Mándy Iván</i> : Utcák (Elbeszélés)	474
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	482
A kis út	490

N A P L Ó

A szentek tisztelete (492); Két hitelesített lourdesi gyógyulás (493); Gépkocsizók imádsága (495); A csornai templom új festményei (496); Katolikus elemek a finn költészetben (498); Áramlatok a francia katolikus vallási életben (499); Reviczky Gyula (500); Egy világi irgalmasnóvér (502); Szent Dávid a székely örgróf (503) 492

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*.

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343. Külföldi előfizetési ügyek: Kultura Könyv- és Hírlap Kúlfkereskedelmi Vállalat Budapest, VI., Sztálin-út 21.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

A SZEPTEMBERI MÁRIA

Két hónapja van az esztendőnek — a Május és az Október — amelyet az Egyház és a katolikus hívek jámborsága teljes egészében a Szűzanyának szentel.

Májusban a megújuló természet virágözöne a legtündöklőbb Virágszálla: Máriára emeli tekintetünket. A magyar tájak felett is megzendül az Énekek éneke: »... a tél már elmúlt, az első elállt, elvonult; földünkön előbújnak a virágok, eljött a szőlőmetszés ideje s a gerle szava hallatszik...« Es népes seregek kerekednek fel, hogy a Szűzanya pártfogása alatt élő és az ő hathatós segítségének hírével ékes kegytemplomok szentelt küszöbére rogyva vigyék el szívük hódolatát, kéréseiket és hálgjukat, panaszukat és örömeiket a Boldogságos Anyának. A téli templomok hűvösségét átforrósítják a litániák könnyörgései; a zsendülő vetések felett, a jószagú tavaszi estben a legszebb Mária-énekekben Isten boldog mosolya árad a világra.

Októberben pedig — lombok hullásának idején — »örökké illatozó rózsákat« kötnek az anyagi üdvözlet szavaiból őseink buzgóságát dajkáló lélekkel mindenfelé: templomainkban, kicsiny kápolnáinkban, de még azokban a félreeső tanyai hajlékokban is, ahol messzi van a templom s csak egyszerű olajnyomatos képekről, kicsiny szobrokról mosolyog gyermekeire az októberi Mária vigasztaló arca.

A Szeptembert — általában — nem tartjuk Mária hónapjának, pedig ez alatt az egy hónap alatt három jeles Mária ünnepünk is van: Kisboldogasszony napja — a Szűzanya születésének ünnepe — Mária nevenapja

és a Hétfájdalmú Szűz ünnepe. Az első két ünnep talán a legtöbb magyar szentegyház kiváltságos búcsúnapja, a templomok névadó ünnepe, a harmadikon pedig a kezdődő őszi még illatozó virágai borítják be a szenvedés hét törével átjárt szívű Istenanya oltárait, a magyar Kálváriák jellegzetes Pietá-szobrait.

Az első r-es — vagy ahogyan népünk mondja — »emberes« hónapban már fakulni kezd körülöttünk a táj. Csak a kései virágok nyílnak a falusi kiskertekben. Megpirosodnak az erdők fái, ritkulnak a lombok, vándor madarak készülődésével telik meg a mezők esti csendje. A haldoklás nagy szimfóniájának lassan induló, mély hangütésű első akkordjai borulnak a világ fölé. A természet elborulásának ebbe a nagy szimfóniájába csendülnek bele azok a százados Mária-énekek, melyekben a mi népünk együttérző szívvel, a megváltás nagy misztériumába beletekintő lélekkel emlékezik a Fiával együtt érettünk szenvedett, fájdalmakat viselt Anyáról, akinek hét törrel átjárt szívű képét nemcsak oltáraink őrzik, hanem házaink is: ott találod őket régi falusi hajlékok homlokzatának paraszti művi szobraiban, utak mentén a mohos kökeresztek tövében s a megsárgult levelű öreg imádságos könyvek sokszor másodlagos könyvekkel áztatott oldalain.

Leafőképpen pedig: az édesanyák szívében.

És ezért nem is az ünnepről s nem is arról a megindítóan meleg, sajtóságon magyar intenzitású kultuszról akarunk most szólni, amellyel a mi valóságos népünk körülveszi a meg-

holt Fiát ölében tartó, vérző szívű, könnyes szemű Szűzanyát. Altalánosan ismert, hogy a Hét-fájdalmú Szűznek két ünnepe is van. Az eredeti ünnep a feketevasárnapot követő péntek, amikor Krisztus kinszenvedésének emlékezetében a Fájdalmas Anya alakját is elének emeli az Egyház. A megváltás nagy drámájának környezetéből kiemelten azonban még egyszer felmutatja — ezen a szeptemberi Mária ünnepen — mintha Krisztusnak a keresztjáról elhangzott szavait ismételné előttünk: Ime a te Anyád!

Igen, ő a mi Anyánk! Nemcsak Csodálatos Anya, Tisztaságos, nemcsak az Irgalmasságnak Anyja, hanem Fájdalmas Anya is. És ki mondhatja el magáról, hogy életének nagy pillanataiban, vagy óráiban ne találkozott volna a maga keresztbordozó útján ezzel a Fájdalmas Anyával, ha másként nem hát földi anyjának, édesanyjának szívéen keresztül. Van-e gyermek, akinek szívéet nem érintette volna annak a törnek éle, mely édesanyja szívéet olykor-olykor átjárta és van-e édesanya, akinek szíve vére nem csöppent volna el gyermekének fájdalomán. S földi életünk törzsűrszéi, szívünk elcsöppenő vére: a fájdalom és szenvedés az, ami mindannyiunkat az édesanyánk szívéen keresztül feleml Mária

szívének gyógyító és erőt adó közelébe. S ha van láng, melyet a szeretet lobogtat az anyák szívében, akkor annak a lángnak első szikrája Mária szívéhez vezet vissza, onnan pedig Isten ujjához, mely az idők kezdetén kiválasztotta Őt, hogy végtelen szeretetének melegségét Rajta keresztül árássa ki a világra.

Sokszor elhangzik, hogy a katolikus vallásosságban — most a vallásos megnyilatkozások külösdlegességeit értjük ez alatt — a különböző ünnepek megülésében, különdsképpen pedig az áhitatokban több a nőknek való, kevesebb az olyan, amiben a férfiak is elmélyedhetnének. S ez a mi bensőséges Mária-tiszteletünk különdöző formáival kapcsolatban is gyakorta elhangzik.

Kell-e bizonyítani, hogy ez a hitünkben gyengébbek mentegeltődzése?

A Szeptemberi Máriának, a Fájdalmas Anyának tisztelete és ünneplése pedig valósággal hívja magához a férfiakat is, akiket nemcsak a földi anya szeretete köt össze az Égi Anya szívével, hanem akiknek Jánosként kell ott állaniok minden szenvedő, megtört szívű nő mellett.

És ehhez merülhet-e egy férfi tisztlább, gyengédebb, lelkesültebb és erőtelőbb szeretetet annál, mint ami Jézus Anyjának szívéből árad?

Magyar Ferenc

Radó Polikárp

A SZENTMISE REFORMJÁNAK TÁVLATAI

A katolikus liturgia kérdéseit tanulmányozó nemzetközi találkozó ajánlásai és óhajai széles körökben felkeltették az érdeklődést a liturgia reformja iránt. Az odilienbergi, a Maria Laach-i, a luganói és a louvaini *Nemzetközi Liturgikus Tanulmányi Konferenciák* anyagával és óhajaival, valamint a liturgikus reformtervek során itt-ott kialakult elgondolásokkal a Vigilia többiben is foglalkozott.* Ezek a beszámolók világi hívők érdeklődését is felkeltették a második világháborút követő tíz esztendő liturgikus mozgalmai iránt s éppen ezért nem látszik hiabavalónak, ha a liturgia, különösen a szentmise liturgiájának történelmi távlatait néhány átfogó vonással megrajzoljuk és egy-két szót szólnunk korunk liturgikus mozgalmának a jelentőségéről.

Magától értetődik, hogy az említett konferenciák óhajai nem érintik a szentmise örök és változtathatatlan lényegét, azt az isteni ajándékot, amelyről *Szent Agoston* tömör erővel mondotta: »Jól-lehet Isten mindenható, ennél többet nem adhatott, bár Ő a legbőlesebb, ennél többet nem tudott adni, bár Ő a leggazdagabb, ennél több adni valója már nem volt« (Tract. 84 in Jo. idézve a zsinati kongregáció 1941. júl. 14-i rendeletében). Amikor tehát a szentmise reformjáról beszélünk, mindig csak azokról a cselekményekről lehet szó, amelyek emberi alkotások. A reformok célja, hogy minél kölételesebb, minél Istennek tetszőbb legyen az Egyház gondoskodása a misében újra meg újra önmagát feláldozó Krisztus körül.

Ha a szentmise liturgiájának történelmi fejlődésére tekintünk, akkor azonnal szemünkbe ötlük, hogy két évezred árjában éppen az áldozatot körülvevő gondoskodás öltött koronként más és más, néha magasztos, néha különös, olykor szinte méltatlan formákat is — de a lényeg mindig változatlan maradt.

A monumentálisan egyszerű és közérthető ókeresztény szentmise átfelőlőve a középkorba, egymásután vette magára a kelta, a román, végül a gótikus szellemiség köntösét. Ez azonban úgy történt, hogy a korszerű, a »divatos« köntösöket egymásután aggatták rá, a régieket viszont nem vették róla le. A gótika erősen individualista jellegének megfelelően ez a ruha helyenként nagyon is változatos lett, s a középkor alkonyán, a XV. század második felében számunkra szinte elképzelhetetlen tarka-barka köntös borította az utolsó vasora oly egyszerű szentmiséjét. Nemcsak országokként és tartományokként, hanem egyházmegyéenként, városokként, rendenként, templomokként, sőt csaknem oltáronként váltakozott a szentmise liturgiája.

Hogy a szentmise mennyire centrális jellegű intézménye az

* V. ö.: Vigilia 1953. május 229—233 l., 1954. augusztus 432—434 l., 1955. február 92—95 l., 1955. március 160—163 l.

akkori Egyháznak, misem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a reneszánsz és az ujkor emlőin táplálkozó reformáció leginkább éppen ezt a szentmisét támadta meg és semmi kevesebbre nem tört, mint hogy ezt a »bálványozást« és emberi találmányt megszüntesse. A hitújítók éles és kíméletlen szemmel vették észre a bajokat, melyek a szentmise ruházatán mutatkoztak, de segítség helyett az egész misét eltörölkendőnek és megszüntetendőnek hirdették. Vegyük tehát számba először, mik voltak a bajok, melyeket nemcsak a reformátorok, hanem maga a tridentí zsinat is úgy hívott, hogy: »*abusus missae*«, a mise körüli visszaélések.

A szentmise körüli visszaélések

Körülbelül egy egész századot kell áttekintenünk, hogy tisztán láthassunk: a XV. század derekától 1570-ig, amikor a tridentí zsinat misszáléja Szent V. Pius tekintélyvel megjelent. Sok és változatos volt a baj, mely szemünkbe ötlük.

Itt volt a középkor végére a tény, hogy *rengeleg új ünnep* volt. A tridentí zsinat előtt bármely püspök vagy rendfőnök jogosult volt új ünnepek bevezetésére; ehhez maga íratott miseformulát, *sequentíát, tropusokat*. Akárhányan a plébániákon vagy monostorokban még ezzel sem törődtek, hanem, ha tetszett nekik egy ünnep s annak a miséje, egyszerűen belemásolták mise-ködexükbe és éltek vele. Voltak jó ünnepek és misék, pl. *Inventio pueri Jesu*, a gyermek Jézus megtalálásának ünnepe, a Töviskorona, a Szent Lándzsa, a Szent Szegek miséje és ünnepe, Jézus Szent Arcának miséje, Jézus Neve ünnepe és sok más hasonló. De ezek között akadt olyan is, amely már a kortársak gondolkozó része előtt sem tetszett, ilyen pl. a XV. század első felében keletkezett Huszonnegy Vénnek a miséje (*Missa de XXIV senioribus*). Az Apokalypsis 24 vénét, egy szimbolikus látomás szereplőit, kik Izrael tizenkét törzsét voltak hivatva jelképezni, valóságos menyeyei lényeknek vélték, azt állítva, hogy minden kántorbójtön tanácskoznak az égben, mi legyen a földiek sorsa a következő évnegyedben. Ezeket akarták a misével megengesztelni és jóakarukat biztosítani.

Az ünnepek és a misék szabad és túltengő alkotása mellett mindinkább lábra kapott, különösen miután már a reformáció szele megérintette az Egyházat, a *ritusok teljesen önkényes változtatása*, amin nem valamely meghatározott rituscsoporthoz kell érteni (keleti, stb.), hanem a szentmise egyes szertartásait. Ferdinánd császár 1561-ben vizitációt tartatott örökös tartományaiában és az önkényes ritusváltoztatásoknak szörnyű példáit állapította meg: voltak nagy számmal papok, akik a Kanont egyszerűen kihagyták és úgy miséztek; mások elhagyták a szentek neveit; ismét mások saját imákat illesztettek a szentmisébe, vagy elhagyták az énekrészeket, az introitust, a gradualét stb.

Az egyházi év szinte teljesen eltűnt a szentek ünnepei mellett és az önkényes változtatások miatt. A szentek ünnepei elnyomták a vasárnapokat, olyannyira, hogy a középkor végén vannak misékönyvek, amelyekben a pünkösöd utáni vasárnapok már beun-

sincsenek. Az egyházi év teljes eltakarásában azután segítettek a *gyászmisékkal és a fogadalmi (votiv) misékkal történő visszaélések is*. Bármilyen ünnepen mondtak gyászmisét, vagy votivmisét, ha valaki megrendelte; így a tehetős magánszemélynek esetleg teljesen indokolatlan óhaja a híveket nagy ünnepek miséjétől foszthatta meg. A portugáliai Braga püspöke 1562-ben panaszkolta a zsinaton, hogy vannak, akik a legnagyobb ünnepeken is requiemet mondanak. *Hosius* bíboros pedig Lengyelországból jelentette, hogy a »*missae particulares*«, azaz gyász- és votivmisék teljesen felforgatták az egyházi év tiszteletreméltó rendjét.

A votiv-misék túlzott szeretete az új kor küszöbén már átvezet az anyagi papok lelkiület és a babonák világába. A votiv-miséknek ezt a népszerűségét a katolikus kutatók is részben az ilyen misék babonás túlbecsüléséből eredeztetik (Ad. Franz, Jedin, Jungmann). Az efféle babonás jámborkodás klasszikus példáját találtam a budapesti Egyetemi Könyvtár egy *Missale Strigoniense*-példányában. Ez az 1518-ban nyomtatott példány egy még a mohácsi vész előtti mise-sorozat ajánlását tartalmazza a »*pestilentia*«, azaz a döghalál, a pestis ellen. Kézírással jegyezte be a pap eme sorokat: »Aki ezt ebben a döghalálban elmondhatja, sem a döghalál, sem a hirtelen halál nem fog rajta... Aki pedig ebben kételkedik, vagy az én szavaimnak hinni nem akar, az ebben a döghalálban meg fog halni. És egész házanépe. És örökre elkárhozik... És aki ezt a kinyilatkoztatást leírja és elküldi városból-városra, faluból-faluba, és házról-házra, azt a Magasságbeli Isten megáldja és egész házanépét...« A Magyarországon író pap II. Gyula »*papa modernus*« szájába adja ezt a talmi és babonás »kinyilatkoztatást.«

A »gyertyás misék«, amelyeknél bizonyos számú gyertyát kellett gyújtani, szintén lassanként a babona útvesztőjébe vitték az eleinte gótikus ábrázolási hajlamból fakadt ritust. Nálunk például 1418-ban írtak Batthyány Boldizsár, akkoriban kőszegi várkapitány részére egy misszálét, melyben Szent Zsófia tiszteletére rablás és lopás ellen mondtattak misét. Ebben hét kollektát kellett mondani és mindenegyes kollektára egy gyertyát gyújtottak, offertóriumkor hét kenyeret kellett felajánlani és hét dénárt, az áldozás utáni könyörgéseknél mindenegyes postcommuniora el kellett oltani a hét külön gyertyából egyet.

Tagadhatatlan tény, hogy a mise-szolgáltatással kapcsolatban kapzsi anyagiasság ütötte fel a fejét. Valóságos papi proletariátus keletkezett: olyan papok serege, akiknek nem volt lelkipásztori állásuk, hanem kizárólag a misézésből éltek. Ezért érthető, ha éppen a gyászmiséknél s a votivmiséknél a kiuzsorázás jelenségeivel találkozunk. A céheket pl. súlyosan nyomta a kötelező céh-misék intézménye, ahol még a segédeknek is kellett a negyedévenkénti, kántorbójtai céh-misék alkalmából dénárokat és az akkor nagyon drága méh-viaszt offerálni. A II. Gyula pápára hivatkozó pestis-mise például előírja, hogy öt napon keresztül kell szolgáltatni minden mise felajánlásakor egy-egy dénárt, a szolgáltatónak és egész házanépének három gyertyát kell égetni, ezenfelül mindegyik személynek és minden misére még három dénárt kell fizetni. Ez a gyertya drága árát nem is számítva 20 dénár, amiért a XVI. század elején egy nyomtatott misszálét lehetett kapni (2 flor.=20 dénár).

A mise körüli visszaéléseknek megfelelő volt a közönség viselkedése a szentmisén. Egy portugál teológus a tridenti zsinat első ülészekán, 1546/47-ben elmondja, Itáliában mily fegyelmezetlen a közönség a szentmisén: fel és alá sétálnak a szent cselekmény alatt a templomban, *Huizinga* és *Gobineau* festenek képet a templomi viselkedésről. A lovag megjelenik a templomban és hölgvét köszönti, az meg szájon csókolja őt. A beszélgetés egészen közönséges volt. Mások hátat fordítva az oltárnak, Szűz Mária vagy egy szent szobra előtt térdeltek és mondtak magánimákat. Az ünnepi istentiszteletek alatt is garmadával mondtak megrendelt kismiséket a mellékoltároknál, úgy hogy áhitat dolgában egy középkorvégi ünnepi mise valóban nagyon sivár benyomást tehetett, annál is inkább, mivel a nép egyáltalán nem kapcsolódott bele a szentmisébe, az egyetlen úrfelmutatást leszámítva; áldozásról természetesen csak a legritkább esetben, husvét táján volt szó.

Ne higgyük azonban, hogy mindez csupán anyagiasságból törént: a kor szellemének már nem volt érzéke az Egyház esztendeje iránt. *H. Jedin* (Das Konzil von Trient u. die Reform des Römischen Messbuches, Liturg. Leben 1939, 30—66, S. 64. az adatok részét e kitűnő tanulmányból vesszük), *Loyolai Szent Ignác* naplójából megállapítja, hogy ő, akinél szó sem lehet kapzsiságról, 1544-ben két és fél hónap alatt mindennap misézett, de csak 23-szor használta a napi misét. A többi esetben, tehát 41 napon magánájtatosságára votiv-miséket mondott: 18 misét a Szentháromságról, tízet Szűz Máriáról, hetet Jézus nevérol, ötöt a Szentlélekről, egyet Jézus szent sebeirol. Pedig ebbe a időbe a husvét is bele esett, és a husvét előtti két héten mindig a napi misét mondta, amin persze korántsem a *de tempore* rész miséjét kell érteni, hanem legtöbbször a napi szentét. A magánérdek tehát, akár jámborság, akár érdek, akár pedig babona képeben jelentkezett, elnyomta az egyházi évet. A lehetőséget az individualizmus e végletes formájára az adta meg, hogy akkoriban nem voltak még szilárd szabályok, mikor lehet és mikor nem lehet votiv-miséket mondani. Régebben nem volt szükség ilyen normára, mert a józan közösségi érzés magától értetődőnek tartotta, hogy vasárnap és ünnepnapon, sőt az egész Negyvennapban nem lehet ilyen miséket mondani.

Mértéktelenül sok volt a sequentiák száma a misében, kb. ötezer a *nyilvánartott középkori sequentia*; könyvek jelentek meg, amelyben magyarázták őket, egy-egy egyházmegyei misszálában szólnál is több akadt. A reneszánsz a sequentiákat, ezeket a rimelő latin verseket elvből barbár költészetnek tartotta és valamenynyit kiirtandónak hirdette a szentmiséből. A zsinat misekönyve csak négyet hagyott meg belőlük s így a szigorú elvi szempontoknak igen sok szépséges költemény esett áldozatul.

Ha a kor abúzusait és zavarosságait a mai szentmise körüli kíváncsalmakkal hasonlítjuk össze, azonnal szembetűnő, hogy ma Anyaszentegyházunknak olyan fénykorában élünk, amilyen nagyon régen virágzott az Egyház kertjében. Minthogy azonban minden reformnak tanácsos körülnéznie, hogyan és miként tettek már más esetekben is, érdemes egy pillantást vetnünk a tridenti korszak reformtörekvéseinek útjaira is.

A tridenti zsinat misekönyv-reformja

A szentmise köntösének elvénülése óhatatlanul magával hozta a parancsoló szükségességet, hogy így nem maradhatnak az állapotok. Tenni kellett »valamit«, de hogy mit, arról bizony szétágtak a vélemények. Háromféle út kínálkozott.

Az egyik út a *teljes megszüntetés útja*. Akárhány intézményt az Egyház maga szüntetett meg, bár századokon át szokásban volt; szerzetesrendeket oszlatott fel, stb. Erre az útra lépett a hitújítás, amely javarészt nem is ismerte azokat az ókeresztény iratokat, melyek a szentmise meglétét az első időktől kezdve bizonyították. A skolasztikus hittudományban való elmaradottságuk okozta, hogy a középkor végén, midőn a közfelfogásban már alig emlegették a szentmise áldozati jellegét és inkább isteni epiphániát láttak benne, lehetőnek tartották a szentmise egyszerű megszüntetését, amit, mihelyt módjuk kínálkozott, meg is tettek. Tagadhatatlan, hogy ez a végzetes lépés vitte rá az Egyházhoz hű »pápás« teológusokat, hogy a szentmise áldozati jellegét, melyet az ókor és főleg a középkor már eléggé kidolgozott, most már egészen alaposan feltárják. A szentmise megszüntetése, mint isteni intézményé, tehát nem volt lehetséges, sőt: éppen ezen a címen kellett okvetlenül megszabadítani a századok folyamán a középkor végéig reáragodott sallangoktól.

Tehát a »pápás«, a hagyományhoz hűen maradó párt részére már csak két út maradt meg. Az egyik út ezek közül a *radikalizmus útja*: midőn a szentmise isteni lényegének érintetlenül hagyása mellett, nagyon sokat meg akartak változtatni, teljesen új, hogy úgy mondjuk, »korszerű«, azaz akkoriban annak látszó intézkedésekkel. Magán a tridenti zsinaton is volt ilyen irányzat. *Witzel* teológus 1542-ben a protestánsokhoz közeledett azzal a véleményével, hogy hétköznapiakon magánmisét csak akkor mondjanak, ha vannak jelen olyanok, akik áldozni akarnak. — vagyis abban a korban gyakorlatilag sohasem. Az ilyenfajta intézkedés, ha heretikus alapelvől indult ki, hogy t. i. a mise semmi más, mint úrvacsora, azaz áldozás, lehetetlen lett volna; magában véve azonban lehetséges, bár cseppet sem bölcs egyházfegyelmi intézkedés lett volna, hiszen végeredményben az ókorban s a középkor hajnalán nem volt mindenütt, minden napon mise. — Másik ilyen radikális jellegű irányzat az u. n. »evangelizmus«, azaz az a felfogás, hogy csupán szentírási szövegeket lehet a szentmisében felhasználni az énekes részeknél. *Seripando*, az ágostonosok generálisa, későbbi bíboros, 1546/47-ben a zsinaton javasolta ezt az akkoriban európaszerte vallott elvet. Ezt magában véve nem lehet helyeselni, mert nagyon szép és szívhez szóló szövegek voltak a legrégebb római mise-énekekben is, bár nem a Szentírásból valók; igazán kár lett volna ezeket szűklátókörű radikalizmusból kiirtani, mint ahogyan a zsolozsma terén tette reform-breviáriumban, *Quiñones*, a Santa Croce bíborosa. Ez száz kiadást ért meg, míg a tridenti zsinat el nem tiltotta.

A *harmadik út*, amelyen a mise reformja elindulhatott, a *repszintináció útja*, vagyis az a törekvés, hogy a szentmise régebb, még kevésbé deformált, megváltoztatott formáját állítsák vissza. Erre az útra lépett a zsinat, majd a tervet gyakorlatilag meg-

valósító Szentszék. A zsinat csupán megkezdeni tudta a művet, azt is csak éppen elvben. Az első ülészekon nem jutottak tovább (1546—47) a puszta megbeszélésnél; ugyanígy volt 1552-ben, midőn hirtelen el kellett napolni a zsinatot, mert a szász választófejedelem hadserege már Augsburghoz közeledett. Az utolsó ülészekon nagyon fontos dolog volt, hogy 1562. aug. 8-án a nagy reformtervezetet benyújtották az atyák elé. Ez azonban még mindig csak alapelv-gyűjtemény volt, ráadásul tulságosan radikális, nem pedig kész reform-misszálé. Radikalizmusának egyik vonását, a magán-misékre nézve, már említettük. Ennek a bizottságnak a szándéka az volt, hogy mindössze négy votív-miséét hagy meg. A bizottság, mely három olasz, egy-egy német és spanyol püspökből, azonkívül Dudith András pécsi püspökből állott, mégis derekas munkát végzett; néhány javaslata keresztül is ment, legfőképen a legalapvetőbb: az egységes világmisszálé gondolata. Az egység elvét ez a bizottság fejezte ki teljes világossággal; a protestantizmus keletkezése óta ugyanis kiderült, hogy a püspökök, érsekek, sőt még az egyházmegyei zsinatok (Firenze 1517, Köln 1536, Strassburg 1549), tartományi zsinatok (Mainz 1549), állami próbálkozások (speyeri birodalmi gyűlés 1526, az ausburgi reform-programm 1548) hiába rendelkeztek arról, hogy a mise ilyen vagy olyan legyen és a püspökök, illetve metropoliták ezen és azon elvek szerint reformálják: semmi sem történt. Végül hosszú huzavona után az 1562-ben beadott terjedelmes reform-javaslatot már negyedszerre dolgoztatták át — de ez még mindig csak elveket tartalmazott és nem volt kész misszálé! Tárgyalni nem lehetett, mert a pápa, IV. Pius egészségi állapotáról a legrosszabb hírek érkeztek és így befejezték a zsinatot. Az 1563. dec. 5-én kiadott záródecretum tehát sommásan intézkedett óriási horderejű rendelkezéssel. Az index-jegyzékről ugyanis ezt mondja: *»Quicquid ab illis (sc. quibusdam Patribus) praestitum est, sanctissimo Romano Pontifici exhibeatur, ut eius iudicio atque auctoritate terminetur et evulgetur. Idemque de catechismo a Patribus, quibus illud mandatum fuerat, et de missalè et breviario fieri mandat.«*

Ezzel a római pápa kezébe tették az ügyet, még pedig véglegesen, hiszen a zsinat ezen a napon oszlott fel és ezzel a lakonikus rendelkezéssel hallgatólagosan eldöntötték a zsinaton többször vitatott kérdést: püspökök hajtsák-e végre a misszálé és breviárium reformját, vagy pedig a Szentszék. Ez utóbbi döntéssel bennfoglaltan a misszálé és breviárium egységessége is eldőlt.

Míg a zsinat tizennyolc év alatt sem tudta elintézni az ügyet, amely pedig sürgős volt, a Szentszék öt év múlva kiadta a breviáriumot, két esztendő múlva pedig a misszálét (1568, ill. 1570).

Az Egyház emberi történelme bebizonyította, hogy olyan isteni intézmény is, mint a szentmise, mennyire el tud avulni, ami evilági megjelenési formáját illeti; reformja azonban megmutatta azt is, hogy az Egyház isteni alapítású, hiszen ekkora hanyatlásból, a sokféleség önkényének tarkabarkaságából *új, egységes és korszerű köntöst* tudott adni a szentmise isteni testének.

A tridentí misekönyvreform alapvető és legnagyobb fontosságú intézkedése az egységes világmisszálé bevezetése. A mise külső formáját visszaállították a karoling reneszánsz utáni korszak »frank-római« miséjének színvonalára, arra az alaptípusra, amely-

ből egész Európa később annyira széjjeltartó irányba fejlődő miseritusai származtak. Nem állították vissza az ősi tiszta stílusú római ritust, mert okvetlenül szükséges volt, hogy az ne pusztán rómaivárosi, hanem világegyházi liturgia, azaz nem egyszerűen római, hanem »római-katolikus« lehessen. Az 1502-ben kiadott Burchard-féle rubrikák kötelező elrendelése a mai napig létrehozta az egyféle szertartást, olyan időben, amikor már Hosius bíboros Lengyelországból azt a panaszt jelentette be, hogy még egyetlen templom papjai sem miséznek egyformán! Böles csökkenések a votív-misék számában, a sequentiákban és praefatiókban, és leginkább a szentek ünnepeiben, melyeket 130-ra szorítottak vissza, a vadul burjánzó középkori ránövésektől szabadították meg a misét. A szentmise, illetve, az egész liturgia hivatalos nyelve szigorú dekrétum alapján a latin nyelv maradt. Nem is lehetett másképpen; az új protestáns liturgiák ellen szinte egyedüli védőbástya volt ez; amellet éppen a XVI. század addig soha nem látott földrajzi látókör-bővülésében, a világmisszióknak addig sose tapasztalt, hihetetlen kitérülésében okvetlenül kellett ez az egységes szakrális anyanyelv.

Ami azonban a *népnek a szentmisében és a liturgiában való aktív részvételét* illeti, a zsinat korában nem voltak meg a kellő szellemtörténeti előfeltételek; meg kellett húzni a szigorú határvonalat az újhítú és az orthodox tábor között. Az egyetlen kivétel, amelyet I. Ferdinánd sürgető kérésére tettek: a két szín alatt való áldozás, egyáltalán nem vált be. Így tehát az új miseritus, a »Ritus Pianus«, az V. Szent Pius-féle liturgia megmaradt szigorú latin archaizmusában.

Mindezeknek az okvetlenül szükséges és hasznos reformoknak azonban számtalanszor hangoztatott hátránya is volt: a szentmise liturgiájának megmerevedése, változhatatlanná válása. Éppen ami a hívek aktív belekapcsolódását illeti, a Tridentinum óta folytonosak a törekvések, hogy itt valamit cselekedni kell. Hogy a mai törekvéseket a kellő távlatból szemlélhessük, szemügyre kell venni azt is, melyek voltak a Tridentinum utáni kor eszméi a misereformmal kapcsolatban.

A Tridentinum utáni kor eszméi a reformokról

Mindenekelőtt újra és újra valamilyen formában megtaláljuk a *népnyelv* szerepeltetésének gondolatát. Hiszen magán a zsinaton is akadtak, akik óhajtották, hogy ne ítéljék el a nemzeti nyelvek használatát a misében. Maga a dekrétum, amelyet a zsinat hozott a latin nyelv használatáról, anatómát mond azokra, kik állítják, hogy »a misét csak köznyelven szabad mondani.« A mult században *Prosper Guéranger*, a római liturgia fáradhatatlan harcosa Franciaországban ezt még *dogmatikus* jellegű döntésnek tartotta; azóta nem kisebb személyiség, mint *H. Schmidt* S. J. a Gregoriana professzora, 1950-ben a zsinati tárgyalások alapos vizsgálata után kimutatta, hogy ez *fegyelmi* jellegű döntés. Voltak ugyan a zsinati atyák között, akik 1552-ben, midőn ez a kérdés tárgyalásra került, a latin nyelvnek kizárólagos használatát akarták kihirdettetni, ám mégis az a felfogás győzött, hogy csupán disziplináris döntést kell hozni. A felhozott ok az volt, hogy a

latin az illő nyelv, mivel ez az irodalom és a tudományos nyelve (akkor!!); nehéz jó fordítást készíteni, amellel veszélyes a nemzeti nyelv keresztülvitele; végül pedig nem kell a protestánsokat utánozni. Schmidt utal arra, hogy ezek az okok azóta folyton veszítettek súlyukból.

Hogy a nép aktív részvételét biztosítsák a nagyon is cselekvő bekapcsolódást biztosító protestáns liturgiákkal szemben, a katolikus reformáció fáradhatatlan harcosainak kerülő utakra kellett lépniök. Egyik leghathatósabb és azóta is megmaradt mód volt a nemzeti nyelvű ének meghonosítása a latinul énekelt misében. Mainzban, 1605-ben jelent meg az első népi nyelvű katolikus Cantuale, az »*Ordnung in dem singampl zu halten.*« A szentmise változó énekei, az u. n. »*proprium-énekek*« helyett lehetett német énekeket mondani, tehát az introitus, graduale, offertorium s a kommunió helyén, valamint az Agnus Dei után. Az Úrfelmutatás utáni nemzeti nyelvű ének vagy imádság már régen, a középkor vége óta megvolt. Nálunk is győzött ez az irányzat, 1651-ben *Kisdi Benedek* egri püspök költségen *Ragyóczi Péter* egri kanonok adta ki a »*Cantus catholici*«-t, »Régi és új Deák és Magyar ájíttatos egyházi Énekek és Litániák« címen, majd 1676-ban *Kájon János* ferences a maga »*Cantionale*«-ját, *Náray György* esztergomi kanonok pedig a »*Lyra coelestis*«-t Nagyszombatban. De már előzőleg is voltak ilyen próbálkozások kéziratban; a kolozsvári könyvtárakban magam láttam XVI—XVII. századból való ily kéziratokat; a Nemzeti Múzeum néhány éve szerzett meg egy hatalmas eperjesi kiadatlan magyar nyelvű énekeskönyvet, Graduált, az 1632. évből.

Hangsúlyozni kell a legújabb kutatások szerint (összefoglalásuk J. A. Jungmann, *Missarum sollemnia*, 3. kiad. 1952. I. 205), hogy a XVIII. századig csak a Proprium énekeit, tehát a misének változó énekeit énekelték, de a változatlan énekeknek sokáig a latin maradt a nyelve a nép ajkán is, tehát, a Kyriét, Glóriát, Sanctust stb. latinul énekelték. Németországban az 1726-os paderborni énekeskönyv használja először az »*Ordinarium*« énekeit, vagyis a változatlan énekeket is német nyelven, új dallamokkal. Érdekes, hogy Mainzban 1787-ben maga a nép szegült szembe a teljesen német nyelvű mise bevezetésével. Mindenesetre nagyon hasznos valami volt az elv: a népet énekeltetni a misén, még az énekes misén is. Több százéves szokásjog volt már ez, amikor a nemzeti ének pietista és romanticista ellágyulása és sekélyesedése miatt a mult század Németországában megindult az u. n. »*ceciliás*« mozgalom, azaz a jóízlésű és egyházas szentzene kultusza. Elsősorban a népnyelvvel kevert latin énekes misék helyes voltát támadták, és német nyelvterületen el is érték, hogy számtalan vidéki templomban is kórusok alakultak, amelyek többhangon e mozgalom által alkotott énekeket adtak elő latin nyelven. Pasztorális szempontból bírálható ez a mozgalom (mely csak az első világháború után került Magyarországra és nem túlságosan nagy eredménnyel), amint ezt pl. Jungmann professzor teszi, aki kiemeli, hogy a népet a szentmisénél — tudatosabban, mint valaha, — a néző szerepébe szorították vissza és a latin liturgia feltárását a laikus előtt — részben elvből — visszautasították. Ez az irányzat manap már elavultnak tekintendő, hiszen a *Mediator Dei* encik-

lika a leghathatósabbban sürgeti, hogy a nép a szentmisében »*partem activam habeat*«, cselekvőn vegyen részt.

A népnyelv kérdését korunkban sokfelé tulzó módon és megengedhetetlenül »oldották« meg, hiszen maga a *Mediator Dei* szóvá teszi, hogy akadtak, akik nemzeti nyelven merészelték a misét mondani. 1947 óta mindenesetre különbséget kell tenni a szentmise és a szentségek liturgiája között: a *Mediator Dei* ugyanis félreérthetetlenül kijelentette, hogy »a köznyelv használata nem kevés szertartásban nagyon hasznos lehet a nép számára, mindazonáltal egyedül az Apostoli Szék joga ezt megengedni«. Eddig ez csupán a szentségi liturgia részére történt, de misem zárja ki, hogy a Szentszék megengedje a szentmise egyes részeinek nemzeti nyelven való elmondását.

Az említett liturgikus tanulmányi konferenciák tehát kérésükkel semmi helytelent nem követtek el. Egyik illusztris résztvevőjük, Jungmann professzor ezzel kapcsolatban nagyon bölcsen állapítja meg: a római misének két értéke van, az egyik az apostoli korba nyúló kora, a másik a világot átfogó nyelve; de ezekkel az előnyökkel hátrányok is járnak. Így ugyanis a nyelvek az a funkciójára, hogy a gondolat közlője legyen, teljesen háttérbe szorul, és az a vallás, mely a résztvevők szellemi együttműködését kívánja, mégsem mondhat le teljesen arról, hogy meg is értsék. A latin nyelv ma egyre idegenebb lesz még a művelt emberek számára is. Vajjon lesz-e egykor lazulás a szentmisének ezen a határterületén? — kérdi joggal Jungmann. És ezért vetik fel a tanulmányi konferenciák újra meg újra a kérdést, mert bíznak abban, hogy e probléma — talán nem is beláthatatlan időn belül — megoldható lesz.

E legfontosabb probléma mellett a tanulmányi kongresszusok még másokat is felvetettek. Ezek is már régóta forrongó kérdések, melyek megoldásra várnak. Ilyen például a *perikópák* (szentleckék és evangéliumok) kérdése, róluk többször is hathatósan tárgyaltak. Ez a kérdés nagyon régi, hiszen a Tridentinum első ülészakán (1546—47-ben) maga Cervini bíboros, a későbbi első reformpápa, II. Marcellus, vetette fel azt az eszmét, hogy a perikópákon változtatni kellene, de a zsinati bizottsági tagok nem tették magukévá javaslatát. 1568-ban a szakértői bizottság, mely a *Missale Romanumot* előkészítette, immár a zsinat befejezése után, Lancini érsek tollából részletes *informationét* terjesztett be, melyben azt javasolta, hogy a köznapok részére, ha a vasárnap miséjét ismétlik, legyenek külön szentírási olvasmányok, mint a középkorban a pünkösöd utáni időre, szerdákon és szombatokon meg is volt.

A Tridentinumig szokás volt sok helyütt az offerorium alkalmával az oltárhoz járulás és az ajándék, vagy pénz felajánlása. Ez az *offera*, mely hazánkban is nagyon népszerű volt, még az 1502-es Burchardt-féle rubrikában is megvolt; a papnak az offeroriumkor a szentlecke oldalán kellett állnia és manipulálat az offerálonak csókra nyújtotta e szavakkal: »Legyen áldozatod kedves a Mindenható Isten előtt!« Az említett 1568-as *Informatione* ezt a ritust törölte, minden bizonnyal azért, mert Luther és a hitújítók kigúnyolták ezt az ősi, általuk tiszteletreméltó régiségében fel nem ismert szokást.

Manap már annyira visszakerült a felajánlás újra aktívra té-

tele a köztudatba, hogy a *Mediator Dei* az offertórium *ókeresztény módját* is megengedi: »Elődünk XIV. Benedek, dicséri azoknak a jámborságát, akik nemcsak akkor óhajtanak áldozni, midőn szentmisén vesznek részt, hanem azt akarják, hogy ugyanabban az áldozatban konszokrált ostyákkal áldozhassanak... Az Egyház sosem tiltotta és most sem tiltja, hogy a pap eleget tegyen jámborságuknak és igazságos kérésüknek.« Ezért a liturgia szakértői már nagyban tárgyalják, hogyan lehet a pasztorális gyakorlatban ezt a kérdést gyakorlati módon megoldani. Innen eljutottak az offertórium kérdéséhez. A római Gregoriana-Egyetem jogi folyóirata, a *Periodica de re morali, canonica, liturgica* 1952-ben R. Hammer gyakorlati tanácsait közli erre a kérdésre vonatkozóan (*De Comunione fidelium cum hostiis in eodem Sacrificio consecratis* 1952, 275—300.), melyhez A. Bugnini az *Ephemerides Liturgicae* hasábjain helyeslőleg, némi korrekтивával szól hozzá (1953, 167—170). *Az első mód*, amelyet ajánl: a kredencián legyen külön cibórium, ebben a számításnak megfelelő számú ostya, ezt felajánláskor a minisztráns eltakart kézzel vigye az oltárhoz és tegye oda a pap kezébe. *A második mód* ünnepélyes: az előre elkészített partikulák kelyhét négy minisztráns gyertyával kis körmenetben vigye az oltárhoz, s miközben az offertóriumot éneklik, adja át a papnak. *A harmadik ajánlott mód*, hogy a bejáratnál legyen leterített asztalon az üres cibórium, mellette egy edényben a partikulák és egy fogóval vagy kanállal mindenki, aki áldozni akar, tegyen bele egyet a cibóriumba, melyet offertóriumkor ünnepélyesen visznek az oltárhoz. Az első mód nagy templomokban megvalósíthatatlan, a második inkább ajánlható, de csak bizonyos napokon, és különösen megszorított közösség előtt (plébániai mise, katolikus egyesületek tagjai). Párisban már évek óta így járnak el a Szent Xavéri Ferenc plébánia templomban. A harmadik mód, mondja Bugnini, tűnik legalkalmasabbnak a megvalósításra.

Századunk reformgondolatai

Csupán emlékeztetőül hadd idézzük elménkbe az utolsó ötven esztendő hihetetlen fellendülését a liturgia, elsősorban a szentmise területén. Ötvenkét évvel ezelőtt jelent meg első fecskeként, új tavaszt, *instauratiót*, hirdetve, mint elindítója, Szent X. Pius mondta, a *Motu proprio* az egyházi zenéről és liturgiáról, mellyel uralkodásának első évében megmutatta, mennyire le tud számolni a multtal, ahol az elavult. A XVII. század elején ugyanis az ősi gregorián dallamokat erősen lerövidítették és elferdítették; X. Piusig ilyen formában használták (az u. n. *Editio Medicea*). A solesmesi bencések több évtizedes tudományos kutató munkájának eredményeit fogadta el ezzel a kifejezetten gyakorlati és lekipásztori papa és öt év múlva ki is adta az új, megreformált, a régi gyönyörű formákhoz visszavezetett *Graduale Vaticanumot*. — 1905-ben, félévszázados előkészítő pionír-munkák után az Egyház tekintélyével kiadta a gyakori, sőt *mindennapi szentáldozásról* szóló, az Egyház életében felbecsülhetetlen jelentőségű dekrétumot. Abban az időben ez forradalmi jelentőségű újítás jelentett, míg manap már az egyszerű hívő szemében is magától értetődő, olyan, mint a friss levegő a beteg embernek. Már első

szavaival a »*Sacra Tridentina Synodus*«, a nagy reformzsinat szavaiba kapcsolódik. Azt óhajtotta, hogy a misén jelenlévők ne csak lelkileg áldozzanak, hanem szentségileg is, és ezzel, megvetette alapját az igazi liturgikus életnek. — 1911-ben ugyanez a szent pápa merész kézzel elkezdette a *római breviárium és misekönyv reformját*, hogy az egyházi évnak visszaadja ősi, eredeti jellegét a *de tempore* rész tisztelehez juttatásával. A két könyv közül a breviárium jelentősen javított és korszerűsített formában napvilágot is látott. — XV. Benedek 1920-ban X. Pius elvei alapján kiadta a *Missale Romanumot* s abban majdnem ezer éves szünetelés után két új praefatio is megjelent. A következő években még két új, mélyen dogmatikus tartalmú praefatio is nyilvánosságra került (Krisztus-Király és Jézus Szíve praefatiója.) — 1943-ban a Szentszék Németország részére megengedte a latin énekes misében a többszázados gyakorlat folytatását a nemzeti nyelvű népénekre vonatkozóan, holott ezt voltaképp senki sem tartotta lehetségesnek. — 1947-ben megjelent a *Mediator Dei* enciklika, a legterjedelmesebb és a legfontosabb eligazító, mely valaha a liturgiáról megjelent, benne a nemzeti nyelv elvi engedélyezésével a szertartásokra nézve. — 1951-ben a már hétszáz év óta megszünt *husvéti vigilia instaurálása* történt meg, itt is jelentős változtatások előrevetett árnyékával: a lépcsőima és az utolsó evangélium elhagyásával, valamint a nemzeti nyelv engedélyezésével az ujonnan beillesztett keresztségi fogadás-megújítás pasztorális szempontból óriási fontosságú szertartásával. — Végül 1953 január 6-án a »*Christus Dominus*« apostoli konstitúció az eucharisztikus bűjtöt fektette 1400 év változatlansága után új alapokra és az esti szentmiséket tette ezer év szünetelése után újra lehetővé; 1955. március 23-án pedig mintegy előzetes bevezetésként a Rituskongregáció a szentmise és a szolozsma végzésének szabályait, a rubrikákat jelentősen egyszerűsítette.

Az utolsó ötven esztendő tehát, amint látjuk egy új és sok reménnyel kecsegtető reformkorszak hajnalát jelenti. Elég, ha csak éppen megemlítjük a *Vatikáni Psalterium* kiadását 1945-ben. Ez is egy 1400 éves gyakorlat megmerevedett jégpáncélját törte meg. Láthatjuk: valóban egy *ver sacrum* első felében élünk. Tudjuk azt is, hogy »a szentmise és a breviárium javításában, korszerűsítésében csupán az első lépések történtek meg«. Azt is tudjuk, hogy még van hátra tennivaló. Hiszen odáig jutottunk, hogy ma már oly nagytekintélyű és világhírű kutató, mint Jungmann, nyíltan kimondhatja, hogy a római mise fejlődése »nem volt mindig harmonikusan előre haladó, szerves növekedés... eltolódások, elgyvedések, zsugorodások fordulnak benne elő, amelyek az eredeti gondolatból már csak csonkokat hagytak meg. Más esetekben pedig már maga a gondolat is idegen lett számunkra« (i. m. 220). Vagy, mint Mayer, a kitűnő valláspedagógus mondja, valamikor a liturgia a vallás magyarázata volt, most abban a kellemetlen helyzetben vagyunk, hogy először meg kell magyaráznunk tessék-lássék azt, aminek magának kellene magyaráznia a vallást (idézi Jungmann).

Szent komolysággal várunk, mert szinte minden év új és nem is sejtett ajándékot hoz nekünk attól, aki édesanyánk és »columna et firmamentum veritatis«.

SZEPTEMBER

Bizony a világ
 ősziül lassan.
 Sütkérezünk
 a szeptemberi napban,
 s nézzük, amint
 a jegenyefákról
 egy-egy levél
 a földre pártol.

Bárányszőlők
 gyapjufehéren
 legelésznek
 a kék-arany égen.
 Néha riadt kis
 fuvalom támad
 s megborzolja
 lágyan a fákat.

Szívünkben is
 valami rezdül,
 tilkos sejtés
 fut rajta keresztül.
 míg kék egén
 bolyhos kis árnyak,
 emlékek bárányszőlők
 szállnak.

Hűs fuvalom,
 fuss máshova innét!
 Nyári nap ez,
 oly lanyha-szelid még,
 s oly jó, mint gyümölcs
 ha telve zamattal,
 még süttetni magunkat
 a nappal.

Amíg a Gazda
 kosárba le nem szed,
 hadd örüljünk ennek
 a déli melegnek:
 könnyű kezével
 simogat enyhén,
 s ringat, mint anya
 mellén.

Ringat, elallat...
 Igaz-e, vagy álom?
 Ezüst szalagok
 lobognak a fákon;
 gyöngyös szoknyában
 táncra perdülnek
 a galagonyabokrok...
 Kezdődik az ünnep.

Ünnep, de milyen ünnep ez?

Halálos.

Gyászzenét zúg hozzá odalent
 a város.

S csupa őszirózsa virágozik
 idefenn.

Olyan ez, mint egy temetés
 a hegyen.

Ökörnyálak: lengő koszorú-
 szalagok.

Üveg az ég, alatta mosolyog
 a halott.

Fényből klarinét, lángtrombita sír,
 kürt ropog,

s tompán lüktetnek a mellben
 a dobok.

Némán dobbannak odalent, odabent
 a rögök.

Szemközti a hegyen zöld-arany ár
 hömpölyög.

Jegenyék közt még villan a távolodó
 zenekar.

S olyan érett a világ, hogy nyomban
 belehal.

Rónay György

LOPE DE VEGA

Alig van, vagy talán nincs is nagy író, akinek költői utókora egyetlenes volna az őt követő századok alatt. Sírja és költői életműve körül a rajongás és felejtettség váltakoznak. Ne legyenek illúzióink — ez a sorsa még az oly véglegesen és végletesen nagy íróknak is, amilyenek Dante, Shakespeare vagy Goethe; mindig voltak, vannak és lesznek évtizedek, amelyek hol egyikük, hol másikuk számára jelentenek jégkorszakot. Lope de Vega nagyságából sem von le semmit, hogy a halála óta eltelt háromszázhusz év alatt neki is többször volt része ilyenben. Viszont ő is élvezője annak, ami ezek után mindig be szokott következni, tudniillik hogy nemcsak mintegy »fölfedezik« ujjra, hanem egyúttal személyes és írói egyéniségének s munkáinak váratlanul és meglepetés-szerűen »új« oldalát pillantják meg, s az irodalomtörténeti feldolgozások tömege és a könyvtárak pora alá temetett író előlép műveinek temetőjéből; írókra és tömegekre egyaránt elevenen hatva, újra élni kezd.

Ilyen újraújulás időszakát éli évtizedek óta ismét Lope de Vega is. Kétségtelenül voltak idők, amelyek nem kedveztek neki. Az európai irodalom XVIII. századi klasszicizmusának izlése elképedve és vonakodva állt meg a megszámlálhatatlan művű szinpadi költő munkáinak valóságos őserdeje előtt. A ránkmaradt címek szerint is több mint hétszázhetven szindarabot írt, teljes szövegükben négyszázhatvenet hagyott ránk. Ő maga mintegy másfélezerrel beszélt. Összes műveinek kiadása a kétesek kirekesztésével is tízmillió verssort tartalmaz. A klasszicizmus, amely kerrek, befejezett, magas formaértékű műveket kért számon az írótól — mit tudott volna kezdeni a bőségnek, a mennyiségnek ezzel a már-már hihetetlen méreteivel. Az olvasók olvasták, az írók viszont — franciák, németek, osztrákok egyaránt, a francia dráma fénykorától egészen Grillparzerig — bőven bányásztak témaiból, szinpadai helyzeteiből, — kiméltetlenül lopták témáit, ötleteit, alakjait, helyzeteit. Lope kimeríthetetlen kincsesbányának bizonyult. Az életnek s a szenvedélyeknek a Lope-i életműben áradó közvetlen gazdagságára a romantika figyelt föl, hogy a naturalizmus újra kihűljön iránta, azon a címen, hogy a képzeteknek az a vad játéka, amely majdnem minden szindarabjában mutatkozik, mégsem lehet valóságos életábrázolás. Lope de Vega azonban föltámad ebből az eltemettetésből is.

Eletének hét évtizedében megélt és átélt szinte minden emberit. Tengereken kóborolt és meglakott minden nagyobb spanyol várost. Láta a spanyol uralom fénykorát az Armada pusztulásáig, amelyből ő maga véletlenül menekült meg. Élte a színházi embereknek félig-meddig társadalmon kívüli életét, de — mint Sessa hercegnek éveken át titkára, legbizalmasabb személyes kapcsolatainak intézője — átélte a főúri világot is. Többszörös özvegyiség és újranősülés után pappá lett, s leginkább abban a templomban szeretett misézni, amelynek zárdájában a leánya apáca volt. Volt garasokat kereső kizsákmányoltja a korabeli spanyol színházi üzemeknek, s közben-közben fényesen kereső háziszervező s a

nagytömegek legnépszerűbb színpadi írója, úgyhogy meg lehet érteni a különösen színpadon oly sokáig sikertelen kortársnak, Cervantesnek dühös kifakadását — »mindent csak Lope de Vega ür arat le!»

Csak néhány dátumot és adatot életéből! 1562-ben születik Madridban, maga is féligmeddig művészembernek, selyem- és gobelinszövő takácsnak a fia. A szülői ház élményei alig számítanak életében. Az iskolázatási anyag, amit a madridi latiniskolában s az alcalai egyetem alsóbb évfolyamain szerez, úgyszólván még teljesen középkori. Először mint egy püspök, majd nemesúr magántitkára magából a mozgalmas életből tanul, és szenvedélyes érdeklődéssel, válogatás nélkül falja föl mindazokat a könyveket, amelyeket a korabeli spanyol nyomdák oly bőségesen ontanak; a végeérhetetlen lovagregényeken kívül leginkább szindarabokat.

Százada spanyol társadalma számára a színház az, ami a későbbi modern Európának a sajtó, az irodalmi újdonság s a film együttvéve. A XVI. század kilencevenes éveit írják, amikor Lope de Vega fiatal, Spanyolországban ekkor létesülnek az első állandó színházhelyiségek, százával alakulnak színházi társulatok, amelyek végigutazzák egész Spanyolországot; igazgatóik és főkepeczeseik vannak: a szindarabok iránti éhség akkora, hogy egy város minden héten egy vagy több új szindarab előadását követeli. Kisebbségi városokban megáll a munka a szindarabok előadásának idejére, pedig az előadások naplemente előtt fejeződnek be, nagyobb városokban fél tucatnyi szintársulat is játszik egyszerre. A színelőadás a spanyol közönség számára mint igény és mint valóság, úgy jelenik meg, mint valami *másik élet*. Hétköznapiakon túli és mégis valóságos. Mint az emberi élet egész mivoltának, minden földi és földöntúli vonatkozásának *teljes* foglalatja. Ennek az egész spanyol társadalmat előlő színházi szenvedélynek keletkezése és előretérése érthetetlen, majdnemhogy értelmetlen. Csak a tényt lehet tudomásul venni, hogy egyszerre csak megvolt, Lope de Vega idejében már több mint két akkori nemzedék életideje óta. De akkor már nem kevesebbet jelentettek számára, mint az élő világtörténetet. Csak egyetlen példát:

1599-ben Valenciában kettős uralkodói esküvőt ültek, amelynek egyik ünnepség-mestere éppen Lope de Vega volt, aki azután még azévben kinyomtatott költői jelentésében — riportban, mondanák ma — leírja, miféle katonai fölvonulások történtek trombita és dobszó, fegyverropogás és üdvlövések kíséretében, amelyek vízen és szárazföldön egyaránt hirdették az uralkodó megérkezését, aki egy rögtönzött diadalkapun át tartotta bevonulását és a kor ízlésének megfelelően egy Diána és egy őrzőangyal fogadta őt. Estére kelve hatalmas tűzijáték szórakoztatta a fejedelmi vendégeket, akik reggelijüket egy tengeri grottában nimfák és őket dicsőítő tengeri istenségek körében költötték el. Este a Villalba szintársulat játszik előttük, másnap szigonyokkal halakra vadásznak és étkezés után egy mesterséges török bástya-építményt, amelyet a tengerparton állítottak föl, rohamoznak meg vad ágyúdörgés közepette a hadiszínjátékot játszó katonák s a bástya bevétele után üdvlövések közt hanyatlak a török félhold a tengerbe, hogy helyébe a spanyol királyi zászlók emelkedjenek a magasba. Negyednapra nagyszerű lovagi torna következik, amelynek szereplőit

címereikkel, jelvényeikkel és fegyverzetükkel együtt apróra leírja az udvari költő, ötödnapon újra halra vadásznak, majd színelőadás következik, amelyet ál-tengeri rablók tréfás közbelépése zavar meg. Másnap a király a szomszédos Olivába rándul kísérétével s útközben mór ruhába öltözött ál-utonállók támadják meg őket, akiket a király kísérete vitézül legyőz és jelképesen fogságba ejt. Színmű és élet: szinte meg sem különböztethető módon olvad együtté.

Mi történik ezalatt Magyarországon, ahol nem kellett mestersegesen török bástyákat építeni, hogy aztán lerontsák őket? 1599-ben, a valenciai játékönnepély idején tovább folyik a háború, várak sora kerül török kézbe s a nemzet viszonyai embertelenül elvadulnak. A török mellett azzal egyenrangúan pusztítanak a német és spanyol-vallon zsoldosok is. Törökök, tatárok vonulnak szerte a háromfelé szakított ország területén és a legszebb magyar városok, az Alföld peremvidékének népe is a háborúk áldozatává válik. Győrt ugyan megveszik Pálffyék az ellenségtől, de elesik Nagyvárad, Eger, Kanizsa, Esztergom és egy sereg apróbb vár, S akik az ország felmentésére sietnek, azok sem jobbak az ellenség-nél, mert zsoldjukat nem fizetik. »A szegény tartományt — írja Istvánffy a török hódítás sávjáról — olyan inségre juttatta a katonák féktelensége és túrhetetlen kincsszomja, hogy a szegény nép és nemesség egyaránt többet kénytelenített szenvedni tőlük, mint bármely vad ellenségtől... A nép előtt oly gyűlöletessé lett a németek uralma, hogy már csupán nevüket is iszonyattal hallá.« Katona pedig azt írja: »feltörik a templomokat, felássák a sírokat, hogy a halottakon található ékszereket elrabolják, gazdáikat veréssel, sebekkel illetik, sőt gyakran meg is ölik, a férfjéktől hitveseiket, a szüléktől gyermekeiket, az anyáktól nyolckilenc éves leánykáikat s az ártatlan szemérmes szüzeket elrabolják s meggyalázva csak nagy váltságért adják vissza. A jobbágyok elfoglalt vagy felgyújtott hajlékaikból vad állatok módján erdőkbe, barlangokba, sziklaüregekbe kénytelenek menekülni...«

Hol lett volna magyar szindarab — ekkor? Ott pedig Lope de Vega földjén még annál is, amit az udvari, főnemesi, közép-nemesi rétegnek jelentett az ilyen udvari ünnepély — annál is többet jelentettek a szintársulatok színházi, templomi és szabad-teri játéka.

A korabeli spanyol színház darabjainak javarésze bármennyire is a középkor misztériumjátékaiban gyökeredzett s bármennyire is egyházi tárgyú templomi játékok volt (Jézus szenvedéstörténete, szentek élete, vértanúságok, vagy az üdvtörténet ószövetségi részeinek földolgozása); a szindarabok gyártóinak jórésze hiába volt irodalmi hajlamú pap: társadalmilag és erkölcsileg bizony mégis jócskán alvilág volt a színésztruppoknak ez a városról-városra röpöngő tarka cigánysokadalma. Kissé bizony megvetett nép, amellyel csak óvakodva érintkezett tisztességes ember.

Hogyan keverődött közéjük Lope de Vega, az életének ismeretlen foltjai közé tartozik. Éppúgy nem beszél róluk őszintén, mint ahogy nem szól arról, hogy tizenhat éves korában, apja halála után egy hasonló korú társával megszökött és a hatóságok zsúppolták haza Segoviából. Nem beszél azokról a körülményekről, amelyek között valószínűleg valami meggondolatlan, könnyel-

mű s váratlan sikerű udvarlás után egyszer csak férje lesz, egy hamarosan megunt asszonynak s gyermekek apja. Nem beszél arról a bonyodalomról, amely Madridba viszi, az ottani első állandó színtársulatok egyikének már háziszervezőjeként s a társulat vezető színésznőjének udvarlójaként. Ez a kapcsolat azonban kínos botránnyerrel, börtönnel és Madridból való kitiltással végződik. Ezeknek az éveknak s részleteikben jórészt ismeretlen eseményeknek örvényéből azonban a század kilencvenes éveiben, harmincéves kora után egyszerre csak fölszáll nevének csillaga. Darabjaival színtársulatok rajzanak szét. Vannak színművei, amelyeket lovasfutárok visznek még alig megszáradt írással Valenciából Madridba. Új Lope de Vega darabot játszanak valahol? Konkurens színgazdátok küldik oda emberüket, hogy két-háromszori meghallgatás után emlékezetből leírja, s hogy a társulat a darab szövegére így kalózmódra tegessen szert. Innét oly sok megrontottan ránkmaradt darabja; hiteles szövegüket ma már lehetetlen visszaállítani.

Évtizedeken át átlag hetenként kellett írnia egy-egy darabot. Ösztönzője persze nem mindig közvetlenül a műzsa, hanem sokszor egyensúlyba ritkán kerülő anyagi helyzete. Nagylábon él, sok gyermeke van, egyszerre három-négy városban van »családja«, ő maga pedig rendkívül vendégszerető és adakozó kedélyű. Kínjában gyors pénzért hébe-hóba még arra is képes, hogy egyetlen (!) nap ír meg javítás és törlések nélkül egész estét betöltő közel háromezer verssoros darabot. Igaz, ezek a spanyol trocheusoknak az élöbészédhez hasonlóan kötetlen áradással ömlő, nyoleszótágos kurtá verssorai. S rímről sem mindig a költőnek kell gondoskodnia, hiszen jóformán készen önti maga a nyelv a kívánt fogalom valamelyik ugyanazon nemű szinonimájával.

Ez az elképesztő zuhatag, amely elbűvölte kortársait, ma néha már egyhangúságnak hat. Egyik oka annak, hogy Lope de Vega eredeti darabjaival szemben időről-időre elernyed az érdeklődés a kései időkben. De a maga korában egyrészt nem törődtek ezzel, másrészt Lope helyzet- és cselekményteremtő képzelete olyan gazdag, alakjainak beszélgetésében annyira színes és szenvedélyes, hogy ezekből a páratlan gyorsasággal ontott erekből mégis csak összeállott a kor Európájának ugyanaz a csodája, ami hasonló volt szinte kontinensek fölfedezéséhez: a nagy spanyol világszínház.

Témakért kirabolta úgyszólván az egész világot; az Ó- és Újszövetséget, Homérost, az összes eposzokat, az egész Legenda Aureát, kora történetének összes eseményeit. Képzelete Moszkvába megy témáért, az Al-Dimitri története kapcsán. Több magyar tárgyú darabja is van. Darabjaira tódul a spanyol nép, mert bárhonnét veszi is témáit, akár a Tigris és az Eufrát, akár a Duna vagy a Tajo partjáról: minden mozdulat és gondolat vadul spanyol; megasztán egyre több és több darabjában táruul föl az akkori ámuló néző előtt a korabeli valóságos spanyol élet. Falvak, kisvárosok nyüzsgése, s spanyol csavargóvilág, a madridi városzél, az arisztokraták, zsoldoskatonák, nemes hölgyek, művészek, kalandorok, udvari cselédek élete.

A világhírű »Korsós lány«-ban talán a legérdekesebb az a rész, ahol a XVII. századbeli Madrid cselédeinek életét írja le. Donna

Maria apja becsületének védelmében gyilkosságba sodródik, parasztruhát ölt és mint szolgáló keresi kenyerét, Sorsa Madridba sodorja, éli az ottani tíz meg tizezernyi szolgáló életét, vízért jár a Prado kútjára, mi pedig a költői ábrázolás mellett belékukkantunk egy kissé annak az osztálynak az életébe, amelyről a krónikások oly keveset jegyeztek föl. De ugyancsak a madridi utca köznépét ismerjük meg remek kis közbjátékból, »A javasszony«-ból is. A »Fuente Ovejuna«, amelyet »Hős falu« címen játszottak nemrégiben Budapesten, a spanyol földművesnek XV. századbeli életét és a feudalizmus letörését tárja fel előttünk erős, realiztikus színekkel. Lope de Vegát azonban realista hajlama mellett éles kritikai érzék is jellemzi és ha hízeleg is sokszor kényszerűségből a királynak, nem egy darabjában tiszteletreméltó bátorsággal állapítja meg az uralkodó család őseiről, vagy akár élő fejedelmi személyekről is, hogy szőszegők voltak vagy gyávák, szerelmi ügyekben lelkiismeretlenül tiportak a jogaruk alá tartozók jogain. A »Sevilla csillagá«-ban sem éppen hízelgő Merész Sancho király élethű jellemzése, s még érdekesebb, hogy Sevilla városbírái szemére is hányták a királynak törvénsértéseit és nem hajlandók kényúri rendeleteinek érvényt szerezni, hanem városuk alkotmányadta törvényeibe fogózva szembeállanak a királlyal. Nem is véletlen talán, hogy az alkotmány sáncaiba kapaszkodó nemesi Magyarországon éppen ez a Sevilla csillaga volt az első magyar nyelven is játszott Lope-dráma. Egyes források szerint Kolozvsvártot már 1820 körül játszották, 1839-ben pedig a Nemzeti Színház Pesten is előadta és Vörösmarty színikritikájában »érdekes és hatásos színmű«-ként könyvelte el.

Lope izing-véríg fővárosi volt, »Madrideno«, Világfiás, udvarbéli udvarias volt szellemes szeretetreméltóságánál és ügyességénél fogva is. Ezeket a tulajdonságokat, másokban is, darabjaiban is állandóan dicsérte. Egyik kortársa, Alonso de Contreras, a bátor és kalandoséletű kapitány érdekesen meséli el, miképpen nyilatkozott meg Lope megnyerő egyénisége egy adott esetben: »Lope de Vega, kívül eddigelé sohasem beszéltem, első találkozásunkkor házába vezetett engem. — Kapitány úr — mondotta — az olyanfajta emberekkel, mint ön, meg kell feleznünk a köpenyünket is... — és nyolc hónapig tartott magánál, minden délben és este megvendégelt és még egy öltözet ruhát is ajándékozott nekem. Isten fizesse meg neki! És mert még ez sem volt neki elég; »El rey sin reino« című komédiáját nekem ajánlotta a hitetlenek ellen viselt háborús tetteim emlékére«.

Természetes, hogy ezt a Lopét mindig vonzották a népies, valóságos, hazai földből fakadó témák. Mennyire vonzhatta tehát szülővárosa szentjének, madridi Szent Izidornak élete! »Számomra kétségtelen, hogy a költészet kedvelői egyetlen más szent életében sem találhatnak annyi költői fényben ragyogó motívumot: szántóföld, vetés, szántás, virágok, patakok, források, tavasz, tél és nyár, szerelem és feltékenység, angyalok, stb., ami mind hozzátartozik a bukolikus hangulathoz és ebben, a titokzatos életben mind előfordul, még pedig annyira hatásos módon, hogy el sem lehet véteni.« Ebből az idézetből szinte érezzük, mint fogamzott meg Lope agyában egy-egy új mű: egyszerre rajzani kezdtek benne a költészet összes tündérei és sebes írású újjai alig birták követni felpeszduilt szellemének látomásait.

Eddig a spanyol és emberi Lope. Ezen túl azután s különösen élete vége felé, s száznál több darabjában föllép a katolikus ember és író. Szent Izidor alakját, a földműves Szent Izidorét máig hatóan ő véste bele a spanyol szívekbe. Az ő írói pályafutása alatt — 1617-ben — történt, hogy annak a valóban egyszerű földműves szentnek szenttéavatása hosszú vesztéglés után elindult. Három évvel később, 1620 májusában a király Rómával való tárgyalásai annyira előrehaladtak, hogy kimondották a jó Isidoro egyházi boldoggáavatását és két évre rá szenttéavatását is megünnepelhették. Nem csoda aztán, hogy most, mikor Szent Izidor dicsőítésére került a sor, a város éppen nagy fiát, Lopét, Isidorus megénekelőjét bizta meg a Szent Izidort ünneplő »*certamen poeticum*« vezetésével.

Lope számára az Isidorus ünnepek kedvező alkalmul szolgáltak arra, hogy a madridiak szolgálatába állítsa és szeretetébe belopja önmagát és gondolatvilágának, fellépésének, érzéseinek, beszédének, költészetének művészetét. A madridi földműves életéből az alázat és a higgadság belső nemességgel és falusi vidámsággal párosult szelleme sugárzott elő: egy a franciskánusokéhoz hasonló jámborság, amely azonban reflexiók nélkül volt jámbor és a szerzetesekével szemben a bukolikus idillhez és az enyelgéshez állt közelebb. Lope ezt az alaphangot ütötte meg kezdettől fogva és kitartott mellette huszonöt éven át, miközben négy Isidorus-költeményét megírta. Már valenciai száműzetése alatt ő volt a minden kasztokon felülálló ünnepi költő, kiesinyek és nagyok szószólója. Madridban pedig, ahol született, még sokkal tágabb értelemben azzá kellett válnia.

S mily jellemző mégis a korra és anyagi viszonyaira, hogy Lopének itt Madridban sikerei tetőpontján magántitkárkodást kellett vállalnia az ifjú Sessa herceg mellett, hogy megélhessen. Lopera, az *embarre* vonatkozó tudásunk azonban sokat, nagyon sokat köszönhet ennek a kapcsolatnak. A költő majdnem kizárólag írásban érintkezett a herceggel, levelei magától értetődően kerültek annak titkos magánlevéltárába; s mivel nemcsak titkár volt, hanem jóbarát is, ezekben az írásokban pőrén áll előtünk, minden emberi (»nagyon is emberi«) vonatkozásával együtt. Életének e korszakát így tőle magától ismerjük. De így tudjuk követni lelkében az isteni kegyelem útjait is, amelyek eljuttatták addig, hogy egyszerűesak teljesen szakítva a színházi szerző könnyed életével pap lett, mégpedig jó pap kívánt lenni s akadályok leküzdése után végül is az lett. Ennek részletei ismét mélyen jellemzőek a korra.

Néhány hónappal pappaszentelése után történt, hogy gyóntatója csak azzal a föltétellel oldozta föl, ha abbahagyja a herceg gáláns leveleinek stilizálását.

»Ezen oly nagyon elszomorodtam, hogy nem is hagytam volna magam ordináltatni, ha csak sejtelmem is lett volna róla, hogy emiatt akár-miben is korlátozva leszek Excellenciád melletti szolgálatomban, különösen pedig azokban a szolgálatokban, amelyek Excellenciádnak oly sok örömet okoznak. Ebben az egészben csak az szolgál némi vigasztalásomra, hogy Excellenciád sokkal jobban ír, mint én és nem ismerek olyat, aki versenyez kelhetne Excellenciáddal ebben a művészetben. Ez kétségkívül így van, nemcsak kifogásképpen említtem. Igyhát rimáncodva ké-

rem Excellenciádat, hogy ezt a munkát saját vállaira venni kegyeskedjék, hogy ne kelljen ezzel az aggállal az oltár elé lépnem és mindennapi botlásaim miatt lelki vezetőmmel tusakodnom. Biztosíthatom excellenciádat, hogy írás művészetében éppen úgy magasan fölöttem áll, mint születési rangjában. Mindez ideig visszatartott a szeretet és a köllelességteljesítés attól, hogy erről Excellenciádat előtt említést tegyek és amennyire lehetett, nap-nap után átvergődtem gyónásomban ezen a ponton, de most már nem megy tovább.«

A herceg azonban nem akarja nélkülözni titkárja művészetét és igazi nagyúr módjára azt a tanácsot adja neki, »válasszon más gyóntatót«, mire Lope így válaszol: »Nem üres skrupulizálás ez tőlem, ez nem aggályoskodás, hanem igazi bűn, amellyel eljátszhatom az isteni kegyelmet, amelyre immár szívem egyre inkább áhítozik.« S talán éppen szigorú gyóntatóatyjának, Fra Martin de San Cirilónak meglágyítására ajánlja neki ugyanezen év őszén »Rimas sacras« címen vallásos költeményeit.

Siratnivalóan emberi Lope sokaktól irigvelt sikeres élete. És hogy mily nehezen lehetett csak leküzdenie a későbbi papnak a szinpadi szerző világiasságát, még egy kis példa is igazolja. 1616-ban Avilában egy segédlelkési állásra pályáznak, Madridba való visszautaztában Sanchez, a hírhedt színházi vállalkozó föltartóztatja Segoviában és a legnagyobb hőségben elődsi férgektől hemzsegt szobában pisztrángokkal eteti mindaddig, amíg a neki megígért »*El mayor imposable*« »A legnagyobb lehetetlenség« című darabot meg nem írja. »A legnagyobb lehetetlenség az volt — írja a hercegnek — hogy ezt a komédiát a bolhák tömegének és gyöt-résének szinte egyiptomit is meghaladó ostroma közben befejezhettem«. De a siker nem akar elmaradni tőle, mint melábusan jelentti a hercegének. Ekkor már ötvennégy éves és nemzete és százada bámulata: »El Monstro«, ahogy hívják, a »Csodaszörny«. Mindenki vele akar versenyezni, írók, szinpadi mesteremberek, diletánsok. Művei körül a plagizálásnak valóságos magas iskolája alakul ki. Vélez de Guevra »A sánta ördög« című művében vázolta föl a színházi láztól örzjögövé vált diák karrikatúráját, aki önkívületben, habzó szájjal írja komédiáit, zavarja az éjjeli nyugalomát és mikor szállásadójának felháborodott vendégei kinevetik, így felel nekik: »Ezen semmi nevetni való nincs. Isten segítségével tele akarom szórni komédiáimmal a világot és Lope de Vega, a spanyol természeti csoda, a versírás új fejedelme eltörpül majd mellettem«.

Lopét azonban csak plagizálni lehetett, túlszárnyalni nem. Korunk ismét tanúja lehet Phénixként való megújulásának, a Szovjetuniótól kezdve világszerte egyre többször játszáék és nemso-kára talán oda is elérkezünk, hogy kéziratban fennmaradt darabjai is mind kiadásra kerülnek. Mert számos műve még ma is a madridi színházak irattárában porladozik; sok pedig örökre megsemmisült a XVIII. századi színház-égések alkalmával.¹

¹ Lope de Vega szindarabjainak első magyar gyűjteménye mostanában jelent meg a nemrég elhunyt kitűnő műfordító, Gáspár Endre remek tolmácsolásában. Gáspár Endre hatalmas és színvonalas fordítói életművének egyik nagy teljesítménye ez a Lope de Vega kötet. Közönségünk már csak ezért is hálás lehet Gáspár Endre emlékének, aki egyébként egyike volt ama kevés műfordítóknak, aki a spanyol irodalmat is jól ismerte — és jó fordításokban a magyar olvasókkal is megismertette. Nem sokkal halála előtt — ez év februárjában — jelent meg a Vigiliában egyik utolsó munkája, Keresztes Szent János egyik misztikus versének, »A lélek mátkadal«-ának fordítása.

KÉSEI IDŐ

(ELISABETH LANGGÄSSER)

Elisabeth Langgässer 1899-ben született a rajnai Pfalz-beli Alzeyben. 1929-ben kezdett el hivatásszerűen irodalommal foglalkozni. A náciizmus alatt szilenciumban volt és csupán ennek bukása után jelentek meg ismét írásai. A hitlerizmus leverése után sokat alkotott versben, prózában egyaránt. Két nagy regénye: »A feltörhetetlen pecsét« és a »Márk-i argonauta út.« 1951-ben halt meg.

Líráját hallatlan formakészség jellemzi. Sorai muzsikálnak, gördülnek, rímei csengenek, mint valami különös, soha nem hallott patak csobogása. Ezek mögött a remekül gördülő sorok mögött tartalmilag súlyos mondanivaló rejlik. De éppen a formai tökély az, amely felkelti az érdeklődést, tanulmányozásra, elmélyülésre készlet. Ez a studium pedig szinte a rejtvényfejtés izgalmával jár.

De lássuk, mit mond Ő maga... A katolikus természeti líra teljességgel hiányzik... A keresztény természetszemlélet homlokegyenest ellenkezik a pogány felfogással. A pogány és a hitetlen elképzelés szerint ugyanis a természet önmagából megújuló örök erő; öntevékeny létező, szubsztancia, mely a születés és pusztulás, keletkezés és elmúlás állandó körforgásában ható, maradandó egész. Ezzel szemben a keresztényi felfogás szerint az önismétlő természet, az önmagában ható és hatásaiban megnyilvánuló világegyetem, kozmosz Isten nélkül hijjával van minden transzcendentális fénynek, belső tartalomnak. Az emberi bűnbeesés a természetet is magával rántotta. Hasonlatos a természet — ebben az értelemben — egy önmagába visszatérő körpályához, mely önerejéből meg nem változhat. Így látta Szent Pál is a Megváltás után vágyódó természetet. Ez azonban távol áll az antik ember, vagy akár Goethe szemléletétől.

Az antik és nem keresztényi költészet ugyanis az intellektus által sugalmazott képekre szorítkozott. A keresztényi lírának viszont nem lehet más témája, mint a Szentírás. Számára csupán egy történelmi esemény bír jelentőséggel: Krisztus kereszthalála...:

Bíráói gyakran kárhoztatták merészségéért, hogy túl messzire terjeszti ki élményhatárait. Am Langgässer erre is megfelel... Csupán a hitetlen fél az agy által beláthatatlan távlatoktól, nehogy útvesztőbe keveredjék; a hívó lelki élmények után ítél, intellektuális meg gondolások el nem téríthetik és éppen ezért többet merészel...:

Ez a keresztény természetszemlélet vonul végig Langgässer líráján. Az itt között öt költeménye közül kettő (»Vigas«, »Demeter-himnusz«) 1935-ből, tehát a költő kezdő éveiből való, míg a másik négy a hitlerizmus bukása után keletkezett. Ez a tágas időbeli spácium tematikáján is meglátszik. Az első két költemény még tapogatózó, utat kereső. A megváltás után sóvárgó természet problémája még csak csírájában lelhető meg. Például a »Demeter-himnusz« természeti képe még csak allegória. Ez azután évekkal később a »Felhős téli táj«-ban válik égető kérdéssé. A felelet pedig ott lappang a »Kései idő« sorai között.

De mi is az a lehetőség, az az egyedüli megoldás, amely ott rejlik e költemény talán kissé nehezen követhető soraiban? Mi válthatná meg a sóváran vágyódó természetet, mely a bűnbeesés következtében elvesztette édeni, szízi állapotát? Az ember, a keresztény, a katolikus lelkiültő ember. Mégpedig az által, hogy megfosztja pogány elemeitől; anyagi,

energetikai mindenhatóságától; az által, hogy nem lát benne mást, mint Isten művét, a teremtés nagy egészének egy részletét!

Kései az idő, a gyümölcs beérett, megteltek a csűrök, a könyvtárak és a múzeumok polcai. Rengeteg anyagi és szellemi kincset halmoztunk fel, kötetekre való tudományt gyűjtöttünk, ám mindezekből csak egy a valós érték; Ulfilász bibliája, a Szentírás! A történelem napjai aranyos öszt hoztak az emberiségre, duzzadnak a gyümölcsök, elérkezett a szüret ideje. Rajtunk múlik, hogy zamatos borrá érleljük-e dús fürtök levét, vagy pedig fanyar ecetté savanyítjuk...*

Bittner Lajos

ELISABETH LANGGÄSSER VERSEIBŐL

VIGASZ

*Minden orca elmúlóban
Kítáru! a névtelenbe
S ha dőlt oszlop földre rogygan,
Annyit nyom csak a pokolban,
Mint a rózsza rezge selyme.*

*Rózsza, szekfű: annyit tesznek,
Mint a rózsza-, szekfű-álmok —
Sebük csillog, míg nedveznek,
De még fájóbban véreznek
Ott a kinzott óriások,*

*Istenek új törvényterhe
Int a köves kriptaurben.
Ott kell várni gyommal fedve,
Míg a poszméhek mézelve
Zümmögnek a kakukfűben.*

*Láncraverve, törbecsalva
Az ugrásig, utolsóig,
Akkor, mint a hüvely babja,
Peregnek s a virág habja
Csillagokkal beporzódik.*

DEMETER-HIMNUSZ

*Mily nagy a Termő hatalma,
Az égen s a földön magot hajt!
Hogy nyüzsög minden,
Gondolod, hogy majd
Megáll a csillagok malma?*

*Halkabban dongnak a méhek
S nem lesznek majd mézelő
rónák?
Bölcsébbé tesznek
A röpke órák,
Mert javuk számunkra érett?*

*Vagy, hogy a rokkán a Nornák
Eivesznek a vastag fonálból
És Demeternek
Bő szarujából
A jót csak gyér cseppek ontják?*

*Hallgasd a szelet a szirten,
Más kulcsát ne keresd kutatva,
A vággyak csúc sát
Majd lekopatja
És mindig ugyanúgy zizzen.*

»JOANNES EST NOMEN EIUS«

*Szállt a komor pernye,
Füstje még gomoly
Vissza-vissza lengve,
Kelt örömsikoly —*

*Miként hamvas szárnyak
Röple, fénybe halt,
Szférák közé szárnyalt,
Mint a fecskéfark.*

* E. L. a legnehezebb érthető mai költők közé tartozik. A német katolikus irodalomban elfoglalt helye és Bittner L. fordítása, mely a szinte lehetetlen feladatot bravúrosan oldja meg, indokolja a V.-ban való ismertetését.

*Amint bajszot hajt a
Kukoricaszár,
Suhogott az aggra
Rézveres talár,
Aki búza közt élt,
O Melkizedek —
Hailja váltáság jöttét,
Amint remegett.*

*Kapu mögé zárva,
Jussra s bajra lett,
Kinek orcáján a
Szárny tolla sepert —
Az év közepétől
Sorsa megjavult
S e szárnyak röptétől
Apolló vakult.*

FELHÓS TELI TAJ

*Senki tornyává,
Mondd, mi tornyosul,
Vész jön a lépcsőn ott
Lábatlanul,
A titokajtó vak
Semmibe nyit:
Félfái közt csak
Meduza sunyit?*

*Furcsa lény járt itt, a
Lábnyma
Üszóhártját sejtet
S mintha koca
Csülke vágta volna
Láp, tetejét,
Surranna reppent
Egy szárnyas kerék.*

*Sok vibráló árnykép,
Hermeszi, csali,
És a maradandó
Sem igazi,*

*E vad zürzavarban
Egyesülő:
Gorgó és gunár,
Isten s a kő.*

*Styx-ár ibolyája,
Különös e zür!
Kikerics, sáfrány
Összevegyül,
Lidérces sáfrány,
Letört kikerics,
Mint Demeter ajka,
Hervadt ez is,*

*Persephonénak,
Ha széllel üzen
S Léthe partján szunnyad
Édesdeden:
Rá Pluto részeg
Arca hajol,
Pokol van felette
S élet sehol.*

KÉSEI IDŐ

*Vadliba-zajtól ittas
Fenn a lég-óceán,
Szürkés arany ül itt az
Ezüst szőrön, patán,
Komló, rőt csirág-cseppek,
Papsapkák fénylenek
És kettenként elmennek
A méla tehének.*

*A krétai szarvak közt nap pörköl
S egy villanás szügyről-szügyre ég.
Minotaurusz: a termő gyönyörből,
Ah, mikor lesz elég, már elég?*

*A felpattanó magház
Új nemzedéket hint
Álmok ígérte vak láz.
A nibelungi kincs.
A gyűrű porrá omlott,
Korona sem ragyog,
Kinná, búcsúvá bomlott
Minden drága dolog.*

*Ah, ki tudja, hogy mily gyorsan heged
A var és, jaj, mi történt vele,
Hogy az öröm se jelent már többet,
Mint egy upszalai kard nyele?*

*Pelidák táborától
Régen elbúcsúzott
Az atya s e világból
Épp úgy kikocsizott,
Mint ma aranyisakban
Vinne valaki fát.
A gyümölcs majd kicsattan,
Beteljesült a vágy.*

*S mi maradt gótokból, görögökből?
Egyetlen fénypont ég Upszalan:
Sok polnyi öreg pergament könyvből
Ulfilasz bibliája csupán.*

Bittner Lajos fordításai

UTCÁK

Irta Mándy Iván

Kis csoport a tér sarkán. Középen egy asszony, szürke kalapban. Arca ráncos, vörös, szemelja duzzadt. Kesztyűjét húzogatja, tépdesi az ujjakat és közben beszél.

— Velem még soha... soha nem történt ilyesmi...

Nyel egyet. Olyan méltatlankodva néz körül, mintha mindenki felelős lenne azért, ami vele történt.

Kövér, barnakucsmás férfi odahajol egy fejkendő asszonyhoz és halkán kérdezi.

— Mi történt veled?

Az asszony vállat von, igazít a szatyrán és csak annyit mond:

— Elloptak tőle valamit.

A szürkekalapos nő, a kör közepén, előrenyújtja a kezét, megérint egy vállat.

— Te tudod, ki volt... te ismered.

A váll megrendül és megrándul a gyerek sovány, szeplős arca is a piros svájci sapka alatt.

— Én nem mondtam, hogy az Egér volt, én csak azt mondtam, hogy akkor ott láttam a ruhatárban. — Elszűkültek tekintettel néz az asszonyra. — Én csak azt mondtam, hogy az Egér ma kijött egy kabáttal ide a térre.

Az asszony valósággal felvisít.

— Hallják! Hallják! A ruhatárban látta tegnap este és ma reggel itt a téren egy kabáttal...

A kucsmás férfi ismét megkérdi.

— Dehát, mi történt?

A nő arca megremeg, szája megrándul és most már mindent kiokád magából.

— Tíz éve vagyok ruhatárban, de ilyen még nem történt velem! Pedig voltam a zuglói Tripoliszban, a Százados-úton és ... akkor éppen itt a Tóth Kálmán tánciskolájában! De olyan szolidképű fiú volt... és. hogy csak legyen nyugodt, majd ő kikeresi a kabátját... olyan rumlin volt, hogy még örültem is... és akkor tessék!

— Szépen lekasztott egy másik kabátot, — bólint a kucsmás.

Pirosarcú, őszes férfi tör utat a vállak és hátak között. Rövid kis-kabátban, sárga bakkancsban. Megáll az asszony előtt.

— Mit mond? Hogy hívják a fiút?

A ruhatárosnő riadtan szípot.

— Egér... azt hiszem Egér... Ő ismeri! — mutat a szeplős fiúra.

A férfi a szeplőshöz fordul. Egy darabig csak nézi, aztán megkérdi.

— És engem nem ismersz?

A fiú laposan pislog. Legszívesebben kisurranna egy könyök alatt.

— Nem... nem emlékszem.

A férfi nem hagyja.

— Na! Amikor a Szívem cukrászdában elemeltetek a barátoddal két üveg Bambit!

A fiú hirtelen elvörösödik. Érzi, hogy mindenki őt nézi.

— Mit akar tőlem...?

— Én voltam ott a cukrászdában! És te, meg az Egér...!

— Én nem járok az Egérrel!

— Most is együtt voltatok! — vág közbe a nő.
A fiú a sapkáját forgatja az ujjá hegyén.
— Én csak azt tudom, hogy az Egér a Homok-utcai iskolába járt, onnan ismerem...
— Tudod te most is, hogy hol van! — bólint a cukrász.
— Azt is, hogy hová vitte a kabátot!
A fiú a vállát vonogatja. Alacsony, cigányképű gyerek pattan elé, fekete mellényben, kék macskónadrágban.
— Mit akarnak a Lajostól?
Egy csapottvállú, puhakalapos suhanc a cukrász elé áll. Orrát szinte belefúrja a cukrász arcába.
— Be akarják húzni a Lajost?
És akkor a ruhatárosnő:
— Tíz pengőt kap, ha megmondja, hol az Egér.
— Hallod, tíz pengőt, — ismétli a cukrász.
Most már a cigány, meg a puhakalapos is úgy néznek Lajosra, mint-ha ő maga lenne a tízes. De az megint csak azt mondja.
— Ma reggel itt volt a kabáttal, azóta nem láttam.
— De hová ment?! — jajdul föl a ruhatárosnő. — Hová vitte a kabátot?!
— Idefigyelj — kezdi Szivem, a cukrász. — Úgyis elkapják... akár-hová viszi a kabátot, elkapják... — Most pedig gyerünk!
— Hová?! — csattan föl Lajos.
— Az Egérhez!
— Tudod te azt, — mondja a cigány váratlanul.
— Tíz pengőt kapsz, — mondja a puhakalapos.
Lajos a szája szélét rágja.
— De ha megtudja, hogy én voltam, hogy én vittem a nyakára... Kinyujt!
— Majd mi is ott leszünk.
— Szépen! Amikor a Szejc Dódit megbicskázta, akkor se volt ott senki!
— Gyerünk már, Lajos!
— Hülye vagy, Lajos!
— Tíz pengő...
— Köszönöm szépen! Nekem ez nem éri meg.
De közben Lajos már indul előre. Nem lehet tudni, magától-e, vagy pedig hátulról lökdöszik. Indul és mögötte a ruhatárosnő, Szivem, a kucs-más férfi, a szatyros nő — az egész tér. A cigány előrefut, kabátujjával végigdörzsöl egy kirakatot, aztán bekiáltja az üzletbe.
— Egér, egér, ki a házból, most jöttem a kávéházból!
Lajos egyre azt ismétli.
— De ha megtudja, hogy én voltam...
Mögötte Szivem, mint a felvonulás rendezője.
— Előre a Pátria moziba!
— Ott a tanyájuk? — hajol előre egy izgatott nyak.
A ruhatárosnő kicsit lemarad tőlük, mint aki tulajdonképpen szégyelli ezt az egészet. Két asszonynak magyarázza.
— Kell nekem ez az izgalom, hát most mondják meg! A lányomért teszem, azért tűrök mindent... és most velem akarják megfizettetni azt a kabátot!
Előre rohan Lajoshoz.
— Te... ha itthagysz...

Aztán megint a két asszony között:

— És azt hiszik, hogy kapok egy jó szót is a lányomtól...

Szivem, a kucsmáshoz:

— Nem fogják eléggé a fiatalságot, azért van az egész.

— Multkor hógolyóval dobáltak egy villamost. Le kellett állítani a kocsit.

Kikanyarodnak a sarkon. Lajos hirtelen megáll.

— Azt se tudom, hol az Egér.

A ruhatárosnő, mintha zsinóron rántaná a fiúhoz.

— Most egyszerre nem tudod!

— Az előbb se mondtam, hogy tudom.

Szivem lassan, tagolva:

— Idefigyelj! Tíz pengőről volt szó. Azt megkapod, többet egy fillért se és most gyerünk.

— Csak ne olyan nagy hangon, — mondja a puhakalapos suhanc. — Inkább adjanak valami pénzt előre.

A ruhatárosnő a táskájához nyúl, de a cukrász megfogja a kezét.

— Egy fillért se!

Lajos kigyulladt arccal.

— De, ha az Egér megtudja...

— Nem tud meg semmit, és egy fillérrel se kapsz többet, és gyerünk!

Szivem már tölja előre Lajost.

Lajos megáll a mozi előtt. Összepréselt szájjal mondja.

— Maradjanak kint.

Szinte meg se rezdül a mozi üvegajtaja, ahogy bemegy.

A ruhatárosnő Szivemhez.

— Gondolja, hogy itt vannak?

— Én nem gondolok semmit.

A cigány és a puhakalapos a képeket nézik.

— Az egész filmben ez a szőke nő fürdik.

— Közben semmit se lehet látni belőle.

Az ajtó üvege megremeg, ott áll előttük Lajos.

— Nincs itt.

Pillanatnyi csönd, aztán Szivem.

— Akkor menjünk tovább.

Újra elindulnak.

A ruhatárosnő mellől lemaradt a két asszony. Most egy szürkekabátos fiatalembernek magyarázza.

— Még reggel nála volt a kabát. Kihozta a térre.

— Reggel, — legyint a fiatalember.

A nő ettől majdnem szívbénulást kap. Rémülten tátog.

— Dehát azért talán még megvan... azért még nem adta el...?

Kiérnek a körútra. A ruhatárosnő mellől egyszerre eltűnik mindenki. Mintha az egész társaság felszívódott volna az idegen arcok kavargásában. Aztán, egész váratlanul, megpillatja Szivemet, a tulsó oldalon, a Nemzeti mellett. Mellette a kucsmás férfi, meg a puhakalapos. Ahogy lenéz a földre... — a cigány! A gyerek szinte négykézláb csúszik előre, hirtelen ráveti magát egy lábra, valami ócska ronggyal dörzsölgeti. Arbrébrugják. Egy darabig üvöltve rohan a férfi mellett.

— Azt a pár fillért sajnálja...!

A ruhatárosnő egyszerre elgyöngül. Megáll egy hirdetőoszlopnál. Aztán lassan fölemeli a fejét és akkor mindenki ott van előtte.

— Na tessék ! — mondja Szivem. — Ő meg itt áll:
A kucsmás is dühös.
— Mindent mi csináljunk maga helyett ?
Vonszolják tovább, át a tulsó oldalra. Lajos hirtelen feléje fordul.
— Nekem még be kell mennem az iskolába. — Aztán gúnyosan. —
Vagy maga beszél az igazgatóval ? Orvosi bizonyítványt ad ?
Lajos még mondana valamit, de a cukrász elkapja a karját.
— Csak én ne beszéljek az igazgatóddal !
— Szivem aztán egy percre leáll valakivel. — Hogy mi van ? El-
loptak tőlünk egy kabátot.
A ruhatárosnő, Szivem mellől.
— Nem maguktól... Tőlünk ! A tánciskolából.
A cukrász nem is hallja.
— A Palace moziba !
Azzal az egész társaság betódul a mozi előcsarnokába.
A mozi előcsarnokában félhomály. Csak a pénztár kis ablaka vi-
lágít. Ebben a vékony résben egy ráncos, szemüveges arc hajol a je-
gyek fölé.
A ruhatárosnő először csak ezt az arcot látja. Oly közel van hozzá,
hogy szinte köszönni akar. Aztán, mintha lebegne a sötétben és most
már egy parányi fényfolt.
Az ajtó nyílik, csukódik. Újabb és újabb alakok lépnek be. Arcok
vibrálnak.
— Az Egér ? Itt volt az Egér ?
A ruhatárosnő nem látja Lajost. Azt se, aki Lajosnak válaszol.
— Átment a Sörszanatóriumba.
Az asszony szive a torkában ver. — Akkor... akkor menjünk utána.
— Majd ketten utánamennek, a többi ittmarad, — hallja valahon-
nan a cukrászt.
Az asszony szeme lassan megszokja a homályt. Most látja, mennyien
vannak itt. Gyerekek a falnál, iskolatáskával a hónuk alatt, hosszú szíp-
kából cigarettáznak. Elszűkült, öreg arcok, boglyas fészekhajak.
— Kaptál cigarettát ?
— Két csomaggal az Emkénél.
— Mi van az iskolában ?
— Beírtak hiányzónak.
— Nem érdekes.
Valaki egyszuszra darálja a ruhatárosnő mellett.
— Két középpáholy az esti előadásra, földszint zsöllye délutánra, ci-
garettát, borotvapengét. — A hang távolodik, majd megint közelebb jön.
— Hozott valamit, mama ?
Az asszony a sarok felé hátrál.
Nyílik és csukódik az ajtó.
— Az Egér átment a Híradó moziba !
Szivem gyanakodva:
— Nincs a Sörszanatóriumban ? És ha én átmegyek, akkor sincs ott ?
Az asszony a cukrász körül topog.
— Át kéne menni... mondtam, hogy menjünk át.
Szivem hirtelen feléje fordul.
— Még parancsolgat... !
— Én csak azt mondtam...
A nő elcsuklik. Most megint két gyerekarca ugrik elé.
— Olvastad a második kötetet ?

— Laci kiszabadul és találkozik Annával.
— Legyen vele boldog. De mi lesz azzal a matrózzal?
És akkor Lajos lép be a képbe.
— Az Egér itt volt a mozi előtt.
Egyszerre körülveszik.

— Mikor volt itt?
— Láttad?
— Miért nem szóltál?

A cigány kivágódik az ajtón, aztán megint bent van.

— Sehol semmi!

Szivem Lajoshoz:

— Miért nem szóltál előbb?

— Én nem láttam... ki mondta, hogy láttam? Csak úgy hallottam.

— Csak hallottad, — ismétli a ruhatárosnő. — De kitől?

— Mit akarnak az Egértől? — kérdi egy vékony, szőke lány. Piros mackóban van, két térde között rajztábla.

Szivem hozzáhajol.

— Ismered?

A lány a rajztáblával eltűnik. Sziváros férfi megy át az előcsarnokon.

— Valami differenciájuk van az Egérrel?

A ruhatárosnő könyörögve.

— Ismeri? Tudja hol van?

— Honnan tudnám?

Újabb futár az utcáról.

— Az Egér az Emke előtt vett egy ujságot!

Szivem valósággal ráordít a ruhatárosnőre.

— És maga még itt van!

Az asszony kisodródik. Vaksin hunyorog. Egy lépés balra. Valaki megfogja a vállát, jobbra tolja.

Az Emke kávéház fényreklámja kigyullad, ahogy a kis csapat odaér. Szivem megáll a sarkon, vesz egy Rádióéletet. Közben, laposan pislogva körülnéz. A cigány és a puhakalapos átszaladnak a Nemzeti oldalára.

A ruhatárosnő, Szivem fölött, belehajol az ujságba.

— Nincs itt.

— Ja, — bólint a férfi, anélkül, hogy fölnézne a lapból.

A cigány átszánkázik a tulsó sarokról.

— Délelőtt eladott egy kabátot! Gizi mondta, hogy itt a Nemzeti előtt...

— Ki mondta? Milyen Gizi? — csuklik előre az asszony.

— Hol a Gizi? — kérdi Szivem.

— Most ment el a Pajussal.

— Miért nem hívtad át?

A cigány vállat von. Aztán Szivem is vállat von és zsebregyűri az ujságot.

— Veszek két mozijegyet.

Az asszony visszakiséri a Palacehoz, mögötte áll a pénztárnál.

— És akkor most? — kérdi, ahogy a férfi hátrafordul.

Szivem lassú, kényelmes mozdulattal tárcájába süllyeszti a jegyeket.

— Két jegyet vettem estére. Az asszony úgysis annyit nyúz, hogy sose megyünk sehova.

— De az Egér... a kabát...

— Már délben eladta... maga is hallotta.
 — De, ha megfogjuk az Egeret...
 — Hát fogja meg! — nevet a férfi és köszönés nélkül kimegy a moziból.

A ruhatárosnő utánanéz, mint akit fejbevertek. Megrántják a táskáját. Lajos szemtelen, hegyes arca néz föl rá.
 — Ezért hajszolódtam egész délután! Ezért nem mentem iskolába? Hogy a végén semmit se adjon!

A gyerekek, az előcsarnokban, körülfogják az asszonyt. Az megvakulva pörög a kör közepén.
 — Dehiszen nincs meg a kabát... nincs meg az Egér!...
 — Ki mondta, hogy nincs meg?
 — Jöjjön csak!

A cigány és a puhakalapos két oldalról megfogják a nő karját, kiviszik az utcára.
 — Tudjuk mi, hol az Egér.
 A puhakalapos előremegy. A cigány rámutat egy cukorkásboltra.
 — Mama... vegyen nekem két Fruttit.

A ruhatárosnő bemegy a boltba és vesz a cigánynak két Fruttit. Kint az utcán Lajosba ütközik.
 — És ha szólok az apámnak, hogy elcsalt az iskolából...
 Az asszony a táskájához nyúl.
 — Ne adja oda! Ne adja oda! — üvölti a cigány.
 A tízes már Lajos kezében.
 — Üzen valamit az Egérnek?
 És azzal Lajos eltűnik.

Egy lány megérinti a ruhatárosnő vállát.
 — Nyitva van a táskája.
 — Köszönöm... — de már abban a pillanatban elfelejti. Megy a cigány után, félíg nyitott táskával.

Bent áll egy büffében. A sarokban, fölhúzott térddel, egy férfi alszik. Arca falfehér, ölében cipő.
 — Itt várjon meg.

A cigány kis kerek asztalhoz vezet a ruhatárosnőt. Az nem is tudja, ki áll mellette, ki szól hozzá.
 — Mi történt, mama?
 Az asszony a fejét ingatja és az asztalnak magyarázza.
 — Egy kabát... a tánciskolából... soha, soha nem történt velem ilyesmi!

Fröccsös pohár kerül eléje.
 — Igyon csak, — mondja a hang. — Hogy is volt azzal a kabáttal? Aztán előtte a cigány, meg a puhakalapos. És egy símahajú, fekete-bajuszos férfi.

— Ervin tudja, kinek adták el a kabátot.
 A ruhatárosnő fölneéz a pohárból és a bajuszos beszélni kezd. — Bársony Géza vett tőle egy nadrágot a Nemzetinél.

— Kabátot. — javít a cigány.
 — Nadrágot, — ismétli Ervin.
 A puhakalapos nem vesz tudomást a dologról.
 — Ha a Bársony Gézának adta el, akkor még vissza tudjuk szerezni. Hosszúlépést rendelnek. A puhakalapos azt mondja, hogy éhgyomorra nem tud inni és másnak se ajánlja. A kis gomba asztalon megjelenik négy hosszúlépés és négy zónapörkölt.

Ervin a második hosszúlépés után:

— Lehet, hogy mégis kabát volt.

A cigány:

— Mamuska... fizet még egy zónapörköltet ?

A ruhatárosnő fizet. Aztán fényképeket húzogat elő a táskájából.

— Jolikával fürdünk a Balatonban. Jolika a kislányom... számárkőhögést kapott.

— Gyerünk mama! — hallja a cigányt.

A puhakalapos úgy áll kint a büffé előtt, mint aki már régen várja a többieket. A cigány és a ruhatárosnő kilépnek az ajtón. Akkor megfordul a puhakalapos és átvág a másik oldalra.

Az asszony megint a mozi előtt van. Megpillant egy ismerős arcot. Odalép hozzá és azt mondja.

— Most... most már meglesz a kabát.

Szivem, a cukrász, valahonnan felülről néz rá. Belekarol egy puffókarcú nőbe.

— Azt hiszem, bemehetünk.

Eltűnik a moziban.

A ruhatárosnő előtt nincs senki. Cigány rángatja a karját.

— Most ne a képeket nézze!

Elindulnak egy hosszú, sötét utcán a mozi mellett. A cigány közel-hajol az asszony arcához.

— Mama... mamuska... — suttogja dallamosan — mit gondol, miért csináljuk ezt? Erről még nem is beszéltünk...

Bicikli ciripel mellettük, aztán csönd lesz. A ruhatárosnő megkérdi.

— Mennyit akarsz ?

— Ezt a barátommal is meg kell beszélni.

A puhakalapos a sarkon áll egy lámpa alatt. Amikor a másik kettő odaér, megzörget egy redőnyt. A falon krétával: Falatozó. — Aztán lejebb. — Gulyás ötven fillér, billiárd tíz. —

A redőny alul, vékony résben meghasad. Sovány, kopasz fej tűnik föl és szinte az utcakövek közül kérdi.

— Ki az ?

Ahogy megpillantja a puhakalapot, kissé följebbtolja a redőnyt. Ők hárman, belépnek és a redőny lecsukódik mögöttük.

— Mit akartok? — kérdi a kopasz. A széles, váróteremszerű szoba közepén áll, hosszú, elnyújtott mozdulatokkal vakarja a hátát.

Széket tólnak az asszony elé. Az csak egy-egy részletet lát a szobából. Ágyat a sarokban, kövér, női kezét a takarón. Asztal vasalódeszkával. Megvakult állótükör. A nő megfordul az ágyban.

— Ki van itt, Géza ?

A kopasz a cigánynak felel.

— Két hete nem is láttam az Egért.

A ruhatárosnő a székről.

— Beengedtem a ruhatárba, hogy ő majd segít és akkor tessék!

A puhakalapos legyint, közelebb lép Gézához.

— Ervintől hallottam a Sörszanatóriumban.

— Az Ervin jobb, ha befogja a száját!

A cigány közben leült az ágy szélére, onnan mondja.

— Az Ervint nem ejtették fejre.

A ruhatárosnő ül a széken, egyedül, elhagyottan. Senki se törődik vele. A falon ujság fakeretben. Ez még a falatozóból van? Egy kéz le-

emeli, belelapoz. Kövér arc tűnik elő az ujság mögül. Ki ez? Vendég? És most csak itt ül és vár? Egyáltalán, mikor jött be?

A ruhatárosnő fel szeretne állni.

— Dehiszen itt már nincs vendéglő... láthatja...

A kövér ásít egyet, visszaakasztja az ujságot. A ruhatárosnő mozdulni se tud, úgy elzsibbadt.

A cigány megfogja a karját.

— Mehetünk mamuska.

— Itt már nincs kiszolgálás, — dadogja az asszony.

A kopasz felnevet.

— Nincs kiszolgálás! Nagyon jó! — Felhúzza a redőnyt és ahogy lecsapja mögöttük, megint azt mondja. — Nincs kiszolgálás!

Kint vannak az utcán. A ruhatárosnő a fal mellett tapogat. (Gulyás ötven, billiárd tíz...)

— Mama, — hallja a cigányt. — Kaptunk egy címet.

Az asszony feje előrecsuklik. Kis papírhajó esik le a kalapja széléről. Aztán még egy... még egy...

Az egyiket elkapja, forgatja, hajtogatja. Ki tette a kalapjára? Hol? Mikor? És most hová mennek? Kihez? Milyen utcába? És milyen utca ez...?

A papírhajó kiesik az újjai közül. A cigány halkán fűttyent az utca végén.

— Mamuska...!

A ruhatárosnő elindul a fal mellett.

Mialatt a Théâtre Françaisban az »Angyali üdvözet«-et játszották s egy másik párisi színház a felújított »Proteus«-t mutatta be, az idei év február 23-án meghalt Paul Claudel, vállalán 87 esztendővel és annak a sok-sok dicsőségek terhével, amely megkésve árasztotta el. »Ime, az ember befejezte végső vállalkozását« — idézhetnők rá a »Tête d'Or« ragyogó meséjéből, de bizvást máshonnan is, hiszen Claudel valamennyi művében kifejezésre jut az a gondolat, hogy a halál nem egyszerűen elkerülhetlenség, amellyel szembe kell néznünk, de nagyszerű feladat, amely teljesítésre vár. A halált szerinte mindenképen »fogadni« kell tudni. Ha pedig keresztények is vagyunk, legyünk tisztában azzal, hogy »a keresztet nemcsak ácsolni és nézni tartozunk, de rá is kell szállanunk«. »Szabadulva így mindattól, amit az emberektől kapott«, immár a szerző is felhagott a legmagasabb lépcsőfokra, hogy »birtokba vegye az óriási Oltárt«, »találkozzék Teremtőjével s megismerje igazi nevét«, hogy »tökéletes egységbe olvadjon a maga eredetével«. Mert hogy mindez nemcsak poézis, de élet és átélés is volt nála, nyilvánvalóan mutatják utolsó szavai, amelyekkel barátait elbocsátotta: »Hagyjatok magamra. Nem félek attól, hogy meghalok.«

Ezek között a barátai között volt Georges Cattaui is, aki nem sokkal utána személyes emlékekkel teleszótt tanulmányt írt Claudelről a Critique számára. Mielőtt azonban ennek ismertetéséhez fognék, hadd szóljak előbb a Tablet megemlékezéséről, amelyet Ernest Beaumont írt. Beaumont ugyanis, miután nem-francia közönséghez fordul, nagyobb súlyt fektet az adatszerezésre s ezzel ne-

künk is megkönnyíti Cattau vi-lágnézeti és esztétikai méltatásának megértését. Ilyen módon azután — gondolom — mi is lerójuk adósságunkat, amely bennünket, mint katolikus folyóiratot, Claudel irányában terhel.

*

Claudel halálával annak a nagy triásznak utolsó tagja távozott, amely a francia irodalmon uralkodott a két világháború között. Claudel, Gide és Valéry, akik szinte egyidőben születtek — 1868, 1869 és 1871-ben — s mindhármán megérték a késő öregséget is, a legmagasabb szinten képviselik koruk eltérő jellegzetességeit. Claudel került azonban legkevésbé az eszmei és érzelmi divatok hatása alá s így, miként ő maga, a legidősebb túlélt rangtársait, műve is időállóknak látszik, mint azoké.

Ellentétben Gide-del is, meg Valéryvel is, Claudel nem szorítkozott önmagára, nemcsak a saját érzéseinek hullánczását elemezte, vagy a saját szellemének tekervényeit kutatta. Az ő szemlélődése kifelé és fölfelé irányult. A választott témák széleskörűségével, a tárgyalt kérdések alapvető voltával, költői művészetének minőségével Claudel olyan egyetemességre tudott emelkedni, amely páratlan a modern időkben. Az a világtapasztalás, amelyhez a diplomáciai szolgálat juttatta, Európa különböző országai mellett Amerikának és Ázsiának is első kézből való megismerése, visszatükröződik nemcsak a környezetben, amelyben hőseit szerepelteti, de a problémák nagyszerűségén is, amelyekkel foglalkozik. Kivetettség és szenvedés, lemondás és megfosztottság, mindezek valóban nélkülözhetetlen elemei az emberi sorsnak az ő szemlélésében, de csak az öröm értel-

mében bírnak jelentéssel a költő számára, annak az örömeinek értelmében, amelyet szerezhetnek és kell is szerezniök, a misztikus örömeinek, »az Istennel való pajtás-ság örömeinek«. Bármilyen hibákat találjunk mi magunk vagy mások Claudel gondolkodásának menetében — jegyzi meg Beaumont —, az bizonyos, hogy nyoma sincs benne a jansenizmusnak, gyanúja sem merülhet fel nála a manicheizmusnak, s nem fogható rá az sem, hogy önelégülten teregetné elénk az emberi bűnösséget. Nem kétséges azonban, hogy Claudel lényegesen az öröm költője, markos, egészséges és túlradó, s hogy napjainkban ezzel még a keresztények közt is ritkaság.

Claudel esztétikai és vallási fejlődése párhuzamosan haladt. Számára az írás művészete az »önkeresztényítés« eszköze is volt. Mint Joseph de Tonquedec atyának írta 1917 júniusában egy levélben, amelyet a francia pap közzé is tett Claudelről szóló könyvében: »Amikor írok, tökéletesen távol van tőlem a gondolat, hogy önmagában is szép, amin dolgozom, vagy hogy gyönyörűséget kelthetek vele. A költészet számomra erős és mély érzések kifejezése, eszköze annak a küzdőlelmeknek, amelyet értelmem valamennyi területének és lelkem valamennyi képességének fokozatos evangelizálásáért vívok ama nap óta, amelyen megtértem.« E levél keltekor több mint 30 éve múlt annak a karácsonyi napnak, amikor Claudel a vécsernye alatt a párisi Notre-Dame székesegyházban állva »közel a második oszlophoz, a bejárat felől a szószék irányában, jobbra azon az oldalon, ahol a keresztje van«, egyszerre csak — hitt. Előkészítette erre a hitre gyomor-rákos nagypapjának halála és Rimbaud forgatása, azé a költőé, aki mindenki másnál nagyobb befolyással volt reá. Amíg azonban teljesen összebékélt a hittel, amely vá-

ratlanul lépett a szívébe, négy további évnek kellett elmúlnia, mielőtt Pascal és Bossuet, Aristoteles és Dante, és Emmerich Katalin volt az olvasmányja. Ugyanakkor fogott hozzá első színművé, a »Tête d'Or« első változatának és a »La Ville«-nek megírásához. Mind a kettő a szimbolikus hagyományból fogant, különös és homályos mű. Az első még tétova célzás az egyéni sors keresztény megoldására, a második már kiterjeszti ezt a megoldást a társadalomra, egy theocentrikus közösség formájában.

Beaumont szerint négy szindarabon nyugszik Claudel drámaköltői tekintélye: »Partage de Midi«, »L'Otage«, »L'Annonce faite à Marie« és »Le Soulier de Satin«. Legismertebb az utolsó kettő: az »Angyali üdvözet« és a »Selyempipó«. Mindkettőt már negyedszázaddal ezelőtt lefordították csaknem valamennyi európai nyelvre. Az »Angyali üdvözet« különösen gazdag jelképességben és a csúcseit fedi fel annak, hogy hová emelkedhetik a morálitás-játék, ha a hagyományos középkori formát egy nagy költő teszi magáévá és fejleszt tovább. A szeretet csodás hatalmát és a Misztikus Test egységét érzékeltetik ennek a drámai költeménynek elragadó jelenetei, amely a többszöri átdolgozás után egyszerűségével és világosságával Claudel egyik legfinomabb alkotása lett. A Violaine-től követelt áldozat, semmi kétség, nagyon is keménynek tűnik fel nekünk, elviselhetetlen gyötrelmek, ugyanúgy, miként az »Otage«-ban Sygne megpróbáltatása felülmúlni látszik a teremtett ember erőit, az »Angyali üdvözet«-ben azonban az áldozatot Isten-adta örömmel hozzák meg és a szereplők mindegyik esetben nem anynyira élő személyek, mint jelképes alakok.

A »Partage de Midi«-ben éri el Claudel az emberi érzések legdübölgősebb teljességét és legmagasabb

fokát, ebben a darabjában azonban a feltehetően »megváltó kibontakozás« talán a legmesterkétebb és a legkevésbé értelmű. Az a műve, ahol a szemhatár a legszélesebb és a legmélyebb, mindenesetre a »Selyemcipő«, ez a hosszú drámai költemény, amely kétségkívül az egész modern irodalom legnagyobb remekei közé tartozik. A dráma lényegében az egész emberiség drámája, legalább is azoké az embereké, akik egyáltalán tudatában vannak a maguk természetének és rendeltetésének. A XVI. századi környezet, Spanyolországgal, mint az uralkodó hatalommal, az Új Világ birtokosával és a katolikus hit órével a protestantizmus és az Izlám ellenében, módot ad a szerzőnek arra, hogy a legtágabb síkon, a hősköltemények módján fejtse ki témáit. Férfiakat rajzol meg, akikben dühöng a hatalmi akarát és az érzéki szenvedély, de lappang bennük a vágyakozás is Isten után, és nőket, akik a claudeli dráma szokásos szerepét játsszák: szándékátlan ügynökei Istennek, akik pusztulást visznek a férfi életébe, de a végső feladatuk mégis az, hogy a férfi tekintetét elfordítsák a földről, fel az ég felé. A cselekmények annyira gazdagok és annyira bonyolultak, akkora szélességben szibonganak s oly nagy mélységekben nyúlnak, hogy vázlatos méltatásukhoz is külön tanulmány kellene. Ez a darab gyöngéi ellenére is, amelyeket minden nagy alkotásban találunk, maradandó értékű pompás teljesítmény.

Külföldön, kiváltképpen Angliában a közönség Claudelét főleg mint színműírórt tartja számon, világirodalmi hírneve azonban legalább ilyen mértékben támaszkodik a lírai költeményekre, amelyek közül a »Cinq grandes Odes« a legfontosabb. Claudel, akiben nagy és sok az eredetiség, teljesen idegen attól a formai hagyománytól, amelyet Valéry képvisel. Verselése, amely-

ben, mint mondja, »nincsen se rím, se mérték«, végletekig hajlékony és az eleven beszédétől a bibliai fönpőlygő ritmikával és szóképek kifogyhatatlan halmozásával. Azt a modorosságot, amelyet a kisebb mondattani akrobatikában tanúsít ilyenkor, kevésbé kifogásolhatjuk, mint belesiklásait a fellengzősbe és dagályosba, ám ez az utóbbi is olyan hiba, amely óhatatlanul hozzátapad a nagy stílushoz, s Claudelnél is, miként Hugonál, elégségesen megvan a legfinomabb fajta poézis ahhoz, hogy ellensúlyozza azt, ami merőben retorika.

Claudel nemcsak nagy költő volt, de pezsdítő és lendítő erő is Franciaország életében. Annak a nemzedéknek, amely az első világháborút megelőző és követő években érte el érettségét, Claudel és Gide volt a mágneses pólusa, amelyeknek vonzását nem kevesen egyidejűleg érezték. Rivière tépelődései, aki hajlott mind Claudel sürgetései, mind Gide csábításai felé, jól mutatják ennek a nemzedéknek zavarát, amely irányt keresett, és a hatások ellentétét, amelyeket a két író gyakorolt. Volt idő, mint tudjuk, amikor még Gide is olyan láttszatot engedett meg, mintha ő is sodródna Claudel bűvkörébe, de azután mégis kiragadta magát, mert hűtlenségnek, árulásnak tünt fel előtte, ha teljes szívvel fonódna oda valami máshoz is, mint a saját önfejű és szeszélyes természetéhez. Ehhez a híres esethez, amelyről Claudel és Gide leveleinek közvételével kapcsolatban én is írtam annakidején, Beaumont is hozzáfűzi: »Senki nem vonhatja kétségbe Claudel katolikus meggyőződésének szilárdságát és szándékainak kitűnőségét ebben a térítő fáradozásban, de a mód, ahogyan végezte, megerősíteni látszik azt a hiedelmet, hogy a hivatásos diplomaták a legkevésbé tapintatos emberek közé tartoznak.«

Természetes azonban — fejezi be Beaumont —, hogy azok az apró gyöngeségek, amelyeket akár az emberben, akár a műben észlelhetünk, mitsem vonnak le egyiknek a nagyságából sem. Claudel halála után nem maradt Franciaországban sem író, sem költő, akit még hozzá mérhetnénk, s a veszteséget nemcsak Franciaország érzi, de átérzik a világ minden részében mindazok, akik a keresztény műveltségnek kimagasló fontosságot tulajdonítanak.

*

Olyan hosszú és mindvégig termékeny élet, amilyen Claudelé volt, ugyancsak ritka a francia irodalomban — állapítja meg a másik tanulmány szerzője, Cattai. Victor Hugo például, aki 83 éves korában halt meg, már jóval előtte abbahagyta írói tevékenységét. Claudel kezéből viszont csak a halál ütötte ki a tollat: ott állt meg az egy mondat közepén, az Izaiás könyvről készülő magyarázatban, amelyről Claudel a múlt novemberben úgy nyilatkozott, hogy különös fontosságot tulajdonít neki. S Claudel ösztönös megérzéssel helyesen is cselekedte, hogy nem pihent meg — emeli ki Cattai. A helyzet ugyanis az, hogy Claudel már 68 éves volt, amikor súlyos betegség érte, s ha akkor, 1936-ban meghal, munkássága talán soha nem részesül a csak utána következett hivatalos elismerésekben. Enélkül pedig legnagyobb költeményeinek zöme, köztük a »Háromhangú kantáta«, az »Öt nagy óda«, a »Jeune Fille Violaine« második verziója, vagy legnagyobb prózai műve: a »Connnaissance de l'Est« — aligha jutott volna el a nagyközönséghez, jöllehet ezek jelzik a csúcspontokat, amelyeket már felül sem haladhatott. Mellesleg megjegyezve, T. S. Eliot jelentette ki nemrégiben: Claudel nagysága abban van, hogy ilyen hosszú életen át meg tudta tartani ezt a színvonalat.

Akadnak a fiatal kritikusok között némelyek — folytatja Cattai —, akik csak egy mogorva, zsémhes főpap-félet akarnak látni Claudelben. Ezek elfelejtik, hogy Claudel kezdetben »vadember« volt, lázadó forradalmár, akit örökös türelmetlenség fordított szembe környezetével; hogy vidéki családból születvén, amelynek békeességét parázs veszekedések zilálták szét, szegényen, háta mögött egy elmebeteg nővérrel, magára hagyottan és egyedül vágott neki az ismeretlen utaknak; hogy hosszú időn át messze Páristól, a közönségtől és írói köröktől kicsiny konzuli hivatalokban éldegélt s ott a teljes elszigeteltségben dolgozott művén, amelynek szelleme és stílusa merőben ellenkezett a századforduló izlésével. Miként Merleau-Ponty emlékeztet rá, »Claudel drámáinak világa minden másnál kevésbé megszokott és értelemmel is minden másnál kevésbé ragadható meg«; a »Selyemcipő« költője »soha nem viz színe uralkodókat vagy nagy személyiségeket, akik ne lennének valójában neveltségesek«; »a képtelen részletek nyüzsgésében«, ebben a tobzódo kaoszban »nincs semmi, ami első hallásra tiszteletet kéltene«. Am »ha a világ egy költemény, akkor a véletlenek és ellentmondások teszik azzá«, és Claudel, mint tudjuk, »soha se szünt meg imádni az elvet, amely működik ebben a zürzavarban«. S az idő szerinte »az eszköz, amely rendelkezésére áll mindeneknek, amik azért lesznek, hogy ne legyenek többé«.

Merleau-Ponty azonban azt is állítja, hogy Claudelben »a legkitártabb költő« a »legzártabb ember« takarja. Erre feleli Cattai, hogy ő, aki 33 éven át élvezte Claudel barátságát, tanúsíthatja, hogy a tompa, nehézkes, sőt nem egyszer, mint maga vallotta mosolyogva, nyers és durva, rámenős és mérges nagykövet külső kérge alatt egy megvénült »enfant terrible« if-

júi szive zakatolt, s tanúsíthatja azt is, hogy ha a kéz Claudelnél olykor Ezsaué, a hang mindig Já-kobé. Claudel maga volt az első, aki nemcsak felismerte, de ki is gúnyolta a saját ügyetlenségeit, figyelmetlenségeit és balfogásait. Sűrűn beszélt magáról úgy, mint »csúf emberről«, neveletlen kamaszról, lassú észjárású valakiről, mint »pöffesz kakasról, aki semmitsem ért a kacsból«. Négy hónappal halála előtt is, amikor már nyakig merültek a Proust és Sainte-Beuve körül támadt vitába, ártatlan képpel vetette közbe: »Lám, mindig megvolt a hibám, hogy gyakran beszéltem olyan dolgokról, amikhez voltaképpen nem is értettem. Oka nyilván, hogy volt bennem mindig nagy csomó ostobaság... No, mi az, nem is tiltakoztok ellene?« S ha ez még kópéságnak, hamiskás humornak érezhetjük is — fűzi hozzá Cattai —, az igazság az, hogy Claudel elfogultság és önelégültség nélkül ítélte meg önmagát. Tudta, hogy tele van ellentmondásokkal. Szerette hivatali kötelességeit, de nevetett a »bohókás« megítéltetéseken, amelyekkel kitüntették; tüskés és lenyűgöző, szigorú és kedélyes, mohó és elforduló; durva kirohanásoktól sem riadt vissza, mégis elvárta, hogy mindannyian dicsérjék; egyfelől elégedetlen és ócsárló, másfelől a derűlátás és a lelkesedés szítója; alázatos, de belenyugszik fogyatékoságaiba; pirulás nélkül »farizeusnak« mondja magát »a legkicsinyesebb formában«: polgár ő, egy »förtelmes kispolgár, fukar és önző, bedeszakázott szívű, akit tökéletesen hidegen hagynak a felebarát gondjai«, ám mégis fölébe tudja helyezni a Másikat a nön keresztül önmagának »egészen a test és a lélek elvesztéséig«; röviden szólva, Claudel tisztában van azzal, hogy mi minden terheli számláját, de pillanatig sem kételkedik üdvössége, helyesebben az isteni kö-

nyörületesség felől; meglepően ösz-szefüggő harapós egész, s mégis annyira gyöngéd, hogy nem tud elképzelni édesebbet e földön, mint egy gyermekfejet, amely az övére simul.

Mindazok magyarázatául, amiket most előadtunk, Cattai hajlandó elfogadni Claudel következő sorait: »Mit tudunk mi Isten akarataról, amikor az egyetlen mód számunkra, hogy megismerjük, az, hogy el-lentmondunk neki?« S Claudel nagyságának kulcsa talán éppen az ellentéteknek ez az egybeesése, a költői érzékenységnek és a paraszti keménységnek ez a megdöbbenő ötvözete, az a tragikus küzdelem, amelyet »a láthatatlan vív minden látható ellen«. Ezért van az, hogy Prouhèze, Claudel kedvenc hősnője, miután a Szűzanya lábához rakta cipőjét, már csak sántikálva tud elmenni a tiltott légyottra.

Claudel — mondja Cattai — megértette, hogy a keresztény ember nem úgy él, mint az antik bölcs: a kiegyensúlyozottság állapotában, hanem konfliktusok között. »Nincs egyetlen cselekedete, amely ne járna következményekkel. A folytonos alakulás állapotában érzi magát. Abban a drámában, amely előtte pereg, nem házasságról vagy egyszerűen halálról van szó, hanem az örökéletéről vagy az örök halálról. S neki magának is szerepet kell vállalnia benne, nem mint fiktív játékban, hanem mint az emberiség örök drámájában« — írta Claudel 1909-ben Gide-nek. Claudel tehát az a költő, aki »mindent egyé rak«, aki »egymással kapcsolva a dolgokat, megértésükhez segít minket«.

Nem csoda így, hogy »Claudel a világmindenség poétája, aki a legkülönbözőbb ihleteket meríti Kínából és Afrikából és Amerikából, ahová diplomáciai küldetesei vitték, ugyanakkor azonban egyike a legélesebb szemű, a legtágabbra

nyílt, a legelevenebb európai szellemeknek, akik nem tudták és nem tudják megosztottnak, szétdarabolt-nak látni a természetet. Claudel mindazok között, amik vannak, felfedezi és megmutatja a hatalmas keringést«. Mint maga számtalan-szor hangoztatta: nem azok közül való, akik jansenista aszkézis mód-jára tulzottan sanyargatják a tes-tet, de azok közül, akiknek szemé-ben a világ egyetlen örök himnusz a Teremtő dicsőítésére s akik szá-mára Szent Ágoston szavai szerint «még a bűn is szolgál valamit». S a teológus Friche Claudel-tanulmá-nyaiból idézve megállapítja Cattai: «Claudel — s ebben talán inkább Bonaventurát, mint Aquinói Tamást követi — nem lát semmi hézagot, még kevésbé ellentmondást a ter-mészetinek és a természetfölöttinek világa között.« És ha Claudel ugyanakkora hévvel, mint gátlás-talansággal tárja elének észrevéte-leit és benyomásait költőkről, fes-tőkről, zenészekről vagy építészek-ről, a szinpad művészetről és az egyházi művészetről, városrendezés-ről és politikáról, életanról és ge-ológjáról, patrisztikus szövegmagya-rázatról és a színek elméletéről, optikáról és csillagászatról, nyelv-szetről és misztikáról — mindezt azért, mert előtte mindezek és az összes többi alkotások, ismeretek és tudományok összefüggenek egy-mással. »A lélektan egyik tévedése — úgymond — hogy valóságos lét-et tulajdonít azoknak a széttago-lásoknak, amelyek a bölcsélet a tanulás könnyebbége okából végez az emberi képességek között, mint-ha bizony elzáró falak lennének köztük, vagy zsilipkapuk, amelye-ket külön gombnyomással kellene időnkint felemelnünk. Mert hiszen szó sem lehet erről. Nem érzéki fo-gékonyságunk az egyedüli, ami érezteti, sem az akaratumk, ami akartatja, sem az értelmünk, ami érteti velünk a dolgokat. Mindezek a fogalmak csak arra szolgálnak,

hogy meghatározzuk velük a módot és az irányt, ahogyan és amelyben képességeink együttesét alkalmaz-zuk.« S érdekes, hogy Claudel fel-tevései és megfigyelései olyan nagy-tekintélyű tudósokat készítettek kut-atásra, mint Hans André kölni és Fr. Buytendek grönningeni profesz-szort. Jacques Maritain pedig nem-régiben azt mutatta ki, hogy a leg-modernebb biológiai elméletek so-rában is több olyan található, amely Claudel műveiben bukkant fel elő-ször.

Ellentétben tehát a századvégi dalnokok és dekadens esztéták sá-padt, vértelen, meggörbeedt és sí-ránkozó alakjaival, Claudel a hó-dító költő acélosan férfias és egész-séges zsenijét testesítette meg. Leg-nagyobb elődeinél is kiérezte ezt a beteges rokonszenvet a halállal, ezt a tetszélgest a lelki-tesztí nyomorúságban, ezt a közösködést mindazzal, ami sötét, röviden: azt a balszerencsét, hogy embernek kell lenniük. Visszahatása rájuk »a mindenség szenvedélyes szerelme«, a keresése, gyűjtése, feldolgozása, színrevivése annak, ami a keresz-ténység tragikus felfogásával szem-ben rávilágít a kereszténység »győ-zedelmes és könyörületes arcára«, látványos magasztalásaként »a mennynek, amely megnyílik a sze-retetnek már ezen a földön«. Va-lójában a renaissance fénykorában és a tridenti zsinatból kisarjadt művészetnek felelevenítése az, ami-hez Claudel a mult század végén hozzáfogott.

Claudel költészete az életnek ab-ban a bugyogásában talált rá for-rására, amelynek minden természet-es formája a kimeríthetetlenlenség és végtelen változatosság veretét vise-li. Claudel szemrevételezi, kutatja és vizsgálja a teremtés egész ská-láját. Megfigyeli az összességet és a részleteket: nemcsak a héjat, a pépet, a magcsontot, a belet és a folyadékot a magcsont és a bél kö-zött, hanem azt is, amit Cézanne

mintázottságnak nevezett, vagyis a dolgok modulációit és melódiáját. Eppen olyan türelmes, mint szenvedélyes kíváncsisággal a létezők benső lényegébe igyekszik hatolni. A természetnek ez a »dühödtt és mohó« szeretete ösztönzi arra, hogy beleélje magát a létezők idejébe — még a növényi növekvés rezgéseibe is —, a létezők helyébe, fekvésébe, formájába, szerepébe. Mulékony alakzatuk, szinkevert nagyszerűségük hangokat és félhangokat üt meg a lelkében, amelyek zenévé és ritmussá válnak. Innen Claudel prózájának és verseinek jellegzetessége: halmozások és hirtelen elpihenések, meredek ívelések s váratlan megszakadások, gazdagon hullámzó ütemek és belső rímek, amelyek így együtt a Biblia, sőt a Korán verseire is emlékeztetnek. Tobzódó sokszólamúság, amibe belejátszik az is, amit csupán a szív tud meghallani. Claudel maga mondta: »A költemény nemcsak a betűkből áll, amelyeket szögek módjára tűzőge-tek, de abból is, ami fehéren marad a papíron.« A szerteszórt képek is, amelyekről első érzésünk, hogy össze sem illenek, ugyanabban az egy irányban hatnak s Bergson szavaival élve »tudatunkat arra a meghatározott pontra terelik, ahol egy közvetlen megismerést kell megragadnunk«.

Claudel meg volt győződve arról, hogy egy művészi alkotás soha sem lehet remekmű önmagában. Az is kell hozzá, hogy kapcsolatban álljon azoknak az eszméknek és kifejezéseknek összességével, amelyeket a korszak hoz fel az emberi lélek mélyéről. S nyilván helyesen is látta — teszi hozzá Cattaui —, mert az alkotásról ugyanazt mondhatjuk el, mint amit a »Teremtésről« mond Claudel: öröktől fogva örökké tart és »soha nem szűnik meg benne a folytonosság«. A jelen tehát olyan óriási terjedelmű, hogy nincs és nem volt semmi, ami bele ne tartoznék. Szent Ágostonnal

együtt Claudel a történetet »egy mérhetetlen melodikus tételhez« hasonlítja, amelyre »valami bensőnkben levő dolog fülel és nemcsak fülel, de feleletre is készlet, összhangban az eseménnyel, a mi sajátos módjainkon. S így van az, hogy felrénk előttünk: Isten a világot nem annyira a szinpadi fordulatok sorozatával, mint a türelmes és meggyőző unszólások útján teremti. Mindaz, amit az emberiségnek sikerült összehordania, együttes és önkéntes erőfeszítéssel, hogy eleget tegyen e zene homályos ösztönzésének, mindazok a látóhatárok, amelyeket szüksége volt megnyitnia egyiket a másik után! ez az egész tétel, amelynek megszállottja lett, teljességgel úgy, mintha megértette volna, s amelynek folytatásán töri a fejét! s hogy ne szőljünk egyébről, mint a művésztől, erről a bizonyosságról, erről az adattömegről, a készletésnek erről az intézményéről, amelyet szakadatlanul megújít a mi beleegyező képességünk! mindazok a rendezettségek körülötte, amelyeket az ember cserélget, hogy kipróbálja önmagán a visszahatást! Ah, az élet valóban túl rövid! Nem lesz igazán senki, hogy felismerje és számba vegye és megszólalásra bírja mindezt, hogy elragadja tőle előbb az iront s azután a tollat, hogy megfelejtse a jelentését mindeneknek, hogy kibogozza a szavak és szófűzések segítségével a szervezen megnyilatkozó szándékot, hogy újjongjon mindannak, amit a természet és Isten jelenlétében szült a válasz szövevénye?«

Aki mindezt számba veszi és felismeri — miért hallgassuk el? — Claudel lesz, ő maga. A modern világ éjszakájában — mondja Cattaui — olyan ő, mint Pallas baglya: lát azokkal a nagy kerek szemivel, amelyek inkább hallani látszanak, vagy még inkább, miként a fényszörők, kivetik az éjszakába a saját világosságukat, az ő

nagy fénynyalábjaikat. Hogy saját kifejezésével éljünk, azt kell mondanunk Claudelről, hogy szemei iszszak a kicsorduló serleget, amelyet Istenének nagylelkűsége nyújt neki; hogy szemei nemcsak a külsők, de a belsők felé is tekintenek; végül, hogy hasonló azokhoz a jelképes állatokhoz, amelyekről Szent János beszél, azokhoz az állatokhoz, amelyek kívül-belül szemekkel vannak tele.

Igy jut Claudel ahhoz, hogy arra tanítson minket: »a múlt dolgok mind az Istent tükrözik; a teremtmények nem csupán művei a Teremtőnek, de magukon viselik az Ő kézjegyét is; megannyi váltó, amely a végtelen bölcsesség és könyörületesség terhére került forgalomba...« »Isten akarja, hogy fűr-késszünk, kutassunk és nyomozunk, hogy átüssük a felületet és egész szellemünkkel, egész szívünkkel és teljes erőnkől alája hatoljunk... hogy az írott ígét az élő ígével fejtegetssük.« Claudel szólítja, hívja »a Szellemet, ugyanazt a Szellemet, akit a próféta látott egyszerűen felszáguldani a horizontnak mind a négy sarkán«. S akkor világossá lesz előtte: »Minden lelket kap az Írásban, minden egymásba fogódzik, minden színössé válik, minden összeáll, minden felfedi magát, a tagok és a szervek mindenünnen kapcsolataikba gyűlnek, egyetlen valaki ugrik hirtelesen talpra, mint Keresztelő János, és útnak indul, hogy hirdesse és jelentse az Ígét!«

Ennek a kozmikus szimbolizmusnak kulcsát is megadja Claudel, amikor írja: »Hosszú ideje már, igazában attól a sötét és esős karácsonyi délutántól kezdve, amikor megrészegültem, támolyogva és megdöbbenően léptem ki a Notre-Dameból, elmélkedem ezekről a kérdésekről: ha Isten van, hol van?

s miután megígérte, hogy mi is ott leszünk, ahol Ő van, akkor melyik az a, nem akarom mondani: térség, de az a mező, az a szérű, az a szentély, amelyet szabad lesz megosztanunk Veled? Érzem jól, hogy ez a teremtett világ, amely csak példázatok és jelentések csődülete, nem alkalmas az Ő befogadására, hiszen ellenkezően: Ő tartja azt három ujjára függesztve.« Attól a naptól kezdve Claudel hivatásának ismerte fel, hogy közölje a lelkekkel azt a »megrendítő tébolyt«, azt a »tombolást«, amelyet az Élőnek tekintetében olvasott. Őrizve benne Isten csókjának égését, az elragadtatás emlékét, nem hall mást, mint a forrás bugyogását, az örök vizek szőlkenését és Isten parancsolatai felé vezetget minket: hogy megízleljük annak a bölcseségnek zenéjét, amelytől mézsel és vízzel telik meg a száj és a lélek.

Claudel — fejezi be Cattai — természeténél fogva rokona az ősatyáknak és a prófétáknak. Semmi sem elég neki, semmire sem elégíti ki. Áron köntösét szeretné magára öltetni, amely az egész földkerekség. Olyan, mint egy új Noé, aki bárkájába gyűjti mindazt, ami van. Válogatás nélkül, mert hiszi, hogy »az összes létezőknek, jóknak és rosszaknak fölébe borul Adonai irgalmassága«, a Mindenhatóé, akinek arcáról leolvasta a szánakozást. Egyik kezével a Könyvek Könyvén, másikkal a Világegyetemen folytatja a nagy szimbolikus vizsgálatot, amely tizenkét századon át az egyházatyák és a művészek foglalatossága volt. Türelmetlenül keresvén a mennyet, régóta várta a pillanatot, hogy beléphessen oda. Már itt puhatolta az akkordokat, amelyek immár hangzanak neki, jelentve az örömet és a megpihenést és a felkenetést, amit semmi többé meg nem zavar.

A KIS ÚT

»... mert szeretem az ilyen intelligens olvasmányokat, és szeretem vallásos nézeteimet hozzáértőkkel kicserélni. Én ugyanis igazán jó kereszténynek tartom magam, ha nem is vagyok annyira bigott, hogy minden vasárnap a templomba szaladjak. Különbösen is sokkal jobban tudok a szabad természetben, egy szép erdőben imádkozni, mint az emberekkel és sok rossz szoborral, meg képekkel telezsúfolt templomban. És valljuk meg, a prédikációk is hagynak némi kívánnivalót. Én például a magam részéről nagyon ritkán hallok igazán élvezetet szerző prédikációt...«

Talán kezdjük ott, hogy az igazán jó keresztény a fentieket így mondaná: »Szeretnék jó keresztény lenni.« Ahhoz ugyanis, hogy az ember »christianus«: keresztény (vagyis krisztusi) emberré legyen, a megkereszteltség tényén kívül egy egész élet komoly munkája szükséges. A példabeszédbeli farizeus azért nem igazult meg, mert azt hitte magáról, hogy ő már készen van, neki már nincs szüksége tökéletesedésre. Nem így a szegény vámos, ki szemeit sem merete felemelni és megigazultan ment haza.

Abban helyes érzék vezet, hogy a komoly kereszténylévésnek első feltétele, vallásának komoly megismerése. Hogy szereti az intelligens olvasmányokat, hogy szereti nézeteit hozzáértőkkel kicserélni, mutatja, hogy van tehetsége (kapott talentumot) a vallásos dolgokban való elmerülésre. De a rendszeres, a befogadásra kész szívvel való komoly tanulást e téren mintha mellőzné. Érdemes volna ennek okát kikutatni. Így, első tekintetre úgy tűnik, mintha egy kis kevélység rejtőzne az ilyen mondatok mögött, mintha a saját véleményét eleve döntőbb értékűnek tartaná, mint mások, esetleg képzetebbek, sőt talán egyenesen szakértők szavát.

De az is lehet, hogy csak a szavak helyes értelmezése körül van lelkében némi zavar. Például ott, hogy a prédikációk nem szereznek önnek »élvezetet«. Nem is az a cél-

juk. A prédikáció tanít, vezet, int, fedd, buzdít és — Isten nevében — követel az embertől. A példabeszédbeli gazdag ifjú sem talált élvezetet abban, amikor az Úr Jézus megmondta neki, hogy adja oda vagyonát a szegényeknek és senkinek sem szerez élvezetet az Úr Jézus tanítása, hogy aki utána akar jönni, »vegye fel keresztjét minden nap«. Am akár az első, akár a második — vagy egy harmadik vagy negyedik — ok akadályozza abban, hogy komoly tanuláshoz fogjon, csak azt ajánlhatjuk; álljon ellen neki, ne vesztesse el ezt a talentumot, amelyet a transzcendentális dolgok iránti érdeklődésében kapott. Annyi nyárspolgár szaladgál a világon, akinek érdeklődése nem terjed túl azon, hogy mit eszünk, mit iszunk, mibe öltözzünk holnap. Ön — úgy látszik — ennél többre hívatott.

Az első tehát, a vallásos tudás megszerzése, a második (de csak a felsorolásban második, a gyakorlatban egyidejű), hogy meg is kezdjük a komoly keresztény életet. Úgy, ahogyan az úszást is némi magyarázat után azonnal el kell kezdeni próbálni, ha meg akarjuk tanulni. A természetes síkon ez az igazi keresztényi magatartás gyakorlása, megszokása, megszeretése, beidegződése, — természetfeletti síkon pedig együttműködés a kegyelemmel és újabb kegyelmek felé való kitérülés.

Őn azt írja, hogy nem »bigott«,

(vajon mit is ért ezen a sokszorosán kompromittált szón?) hogy »nem szalad minden vasárnap a templomba«, de azért »jó kereszténynek tartja magát«. Dehát kereszténynek lenni többek közt a Krisztus egyházához való tartozást is jelent. Márpedig minden közösségnek joga van megállapítani: aki hozzánk akar tartozni, annak ezt és ezt, így és így, ekkor és akkor meg kell tennie. A keresztények látható közösségének, az Anyaszentegyháznak is joga van elrendelni, hogy Istennek a vasárnap megszentelésére vonatkozó parancsát a keresztény híveknek a szentmise bemutatásával kell teljesíteniök. Ezen nincs mit vitatkozni, ez minden kereszténynek szóló parancs. Ön ennek ellenében az erdőbe óhajt kivonulni... Szívesen elhisszük, hogy egy-egy ihletett pillanatban igen jól tudott az erdőben imádkozni. Az Úr Jézus is imádkozott magányos hegyeken és a tengeren, de azt is olvassuk a szentírásban, hogy az arra rendelt ünnepeken mindig felment a templomba. Önnek is joga van bármikor elmenni az erdőbe imádkozni, csak az arra rendelt napokon jöjjön el aztán a templomba és vegyen részt a kenyér és bor átváltoztatásának és magunkhoz vételének áldozatában. Mert az Úr Jézus erre adta a parancsot: »Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre«.

Ha alázatos engedelmességgel eljár majd a vasárnapi misékre, sok olyan élményben lesz része, amelyet csak az Úr Jézus szavaival illusztrálhatunk: »Ahol ketten vagy hárman együtt vannak az én nevemben, én ott vagyok

köztük«. Próbálja meg és meg fogja tapasztalni.

Ami pedig a rossz prédikációkat illeti... Szent Terézia, akit az egyház legnagyobb tudósai közé számított, azt állította, hogy minden beszédből tud tanulni valamit. De tegyük fel, hogy valóban rosszak a beszédek. Mit tett ön, hogy ezek a beszédek jobbak legyenek? Például: »ragadott-e tollat« a beszéd meghallgatása után és megirta-e az illető papnak — tiszteletteljes, szép hangon — hogy prédikációjában ezt és ezt hiányoltuk, ebben és ebben szeretnénk részletesebb utasítást kapni, fárast bennünket ez és ez stb., stb. Ugyancsak szép cselekedet volna annak a papnak is levelet írni, akinek beszéde a szívünkhez szólt és megköszönni neki. Akkor nem lesz kénytelen szavait »pusztába kiáltott szónak« érezni, hanem hallja, hogy visszhangot keltett a szivekben. (Olyan embert is ismerünk, aki egyszer-egyszer egy érdekes könyvet, szép képet, érdekes hírt tesz borítékba, egy pár sorral leadja a plébánián: »felhívom figyelmét erre és erre«. Nem kell nevet aláírnia, ha nincs kedve hozzá; elég ennyi is: egy hallgatója.) Végül, ami a rossz szobrokat és émelegős képeket illeti... Igen, sok rossz kegytárgy van, helyes a megfigyelése. De nem helyes a következtetése. Erről azonban egy más alkalommal szólunk.

Egyszóval: Nem kivonulni a közösségből, hanem alázatosan, engedelmesen, hűségesen, de szerény aktivitással bekapcsolódva tanulni, fejlődni és megpróbálni igazán jó kereszténnyé lenni f.

NAPLÓ

A SZENTEK TISZTELETE. A Vigilia augusztusi számában szemünk elé állítottuk a szenteket, mint az Egyház történetének világító útjelzőit és egyéni életünk eszményképeit. Láttuk, hogy a szentek nem beteges, patológikus tünetek, hanem a legnagyobb erő képviselői, nem félénk, élettől menekülő lelkek, hanem az eszménység bátor hősei, akiket — állásra, nemre és fajra való tekintet nélkül — egy szenvedély űz, hajt, tüzel és lelkesít és egy dicsőség vonz: megfeledkezni önmagukról és élni Istennek, hazának, eszménységnek és az emberiségnek.

Miért tiszteljük a szenteket? Azért; mert már itt a földön is tisztelettel illetjük az érdemes, magasan kielemlkedő egyéneket, és mert közbenjáróink az égben.

Már itt a földön különösen tisztelet illeti meg az emberiség nagyjait. Ki ne venné észre, hogy a kiváló államférfiak, a nagy hadvezérek, a híres fellátalók, költők, klasszikus írók és korszakalkotó művészek, mintegy kilépnek, kiszakadnak nemzeti hazájuk korlátaiból és tekintet nélkül korukra, nemükre, nemzeti hovatartozásukra, az emberiség közös nagy családjának fiaivá, dicsőségeivé, büszkeségeivé magasztosulnak! Szerle a nagy világon márvány szobrok és márkás képek őrzik emléküket. A próza és líra méltatja érdemüket, ének és zene zengi erényüket. Utcák és terek fennem hirdetik nagyságukat! Minden nyelven szólnak — minden népnek szólnak! (Pl. Shakespeare nem csak angol, Goethe nem csak német, Dante nem csak olasz többé; hanem mindenkié, az egész emberiségé!)

Ha már a földi nagyságokat, akik a mulandó élet kulturáját és technikáját csodálatosan előmozdították, így tiszteljük, mennyivel inkább megilleti a tisztelet azokat, akik az Isten és világ, Eg és Föld, túlvilág és evilág, láthatatlan és látható, metafizika és fizika, reveláció és történelem, az emberi elmét állandó feszülésben tartó csodálatos antitéziséből a nehezebbet; az Eget, a túlvilágot, a láthatatlant, a metafizikát és a revelációt választották s noha lábukkal e földi élet talaján álltak, jobbik énjük mindig láthatatlan, a természetfeletti szférába emelkedett. Akinek élete egy új evangélium a négy mellett, mely Krisztus életét és példáját nem könyvekben, fakuló pergamenen, kőből és fából, hanem húsból, vérből kifaragva, megtestesítve állítják szemünk elé. Élelük élő apológia a katolikus hitigazságok mellett.

Azért, ha szüleink, jötevőink, nagyjaink képét drága ereklyeként őrzük és hálás csókkal illetjük, falra, vagy íróasztalunkra helyezzük, miért ne tehetnénk meg ezt szenteink képeivel és szobraival?

De a szentek tiszteletét nemcsak a jámbor vélemény támogatja a hivatalos Egyház is sürgeti és helyesli. A II. niceai zsinat (.87) kifejezetten megengedi, hogy templomokat szent edényeket, ruhákat, falakat, házakat, utakat, a szentek képeivel díszítsék. A trienti zsinat még világosabban leszögezi, hogy Krisztusnak, a Szűzanyának és egyéb szenteknek képeit kellő tisztelet (debitushonor) és veneratio illeti meg, nem azért, mintha a képekben valami istenség (divinitas), vagy különös erő (virtus) lakoznék, ami miatt tisztelnők, vagy ezektől kellene valamit kérnünk, vagy ezek-

be kellene a bizodalmat helyezni, — mint régen a pogányok tették, — hanem azért, mert a nekik tulajdonított tisztelet arra vonatkozik, akit ábrázolnak, jelképeznek, úgyhogy a képek révén, amelyeket megcsókolunk, vagy melyek előtt fejet hajtunk, Krisztust imádjuk és azokat a szenteket tiszteljük, akiket ábrázolnak.

Tiszteljük a szenteket, mert mint emberek is kiválóak voltak, sokszor korszakalkotó egyének és csodálatot érdemelnek, de tiszteljük különösen, mert mint a természetfeletti világ képviselői közbenjárnak értünk.

Ha már a földön közbenjártak a jámbor lelkek embertársaikért, annál inkább megteszik ezt a mennyben. Ábrahám közbenjárt az Úrnál Sodoma megmentése érdekében (Gen. 18, 23.) Job közbenjárt három barátjáért (Gen. 20, 7-17, Job. 42, 8).

Mózes közbenjárására az Úr kiengesztelődött stb. És figyeljük csak meg hányszor kérték már itt a földön a hivek a buzgó lelkek imáit nehéz ügyekben.

Ha az igazak már itt a földön eredményesen közbenjártak, annál inkább megteszik ezt, ha fent vannak Krisztussal. Mert ott jobban ismerik szükségleteinket, mint itt; mert ha nem is szenvednek többé, de rokonszenveznek velünk az irgalmasság forrásánál és mert a szeretet a siron túl is megmarad... A halál után sok minden megszűnik... A hit megszűnik: látásba megy át. A remény — megszűnik: álmegy teljesülésbe.

A szeretet megszűnik... Nem! Nem szűnik meg! Csak úgy látszik, mintha a halál megszakítaná. A szeretet örök, mint maga az Isten! A siron túl is megmarad! Mindörökké.

De maga az Egyház is a trienti szent zsinaton (sess. XXV. decr. de purg. et cultu sanct...) kimondja, hogy a szentek, akik Krisztussal uralkodnak, imádságaikat az Istennek felajánlják; azért jó és hasznos dolog hozzájuk folyamodni és imádságaikat és segítségüket kérni (Denzing. 28 nr. 984.).

Egyébként is a szentek tisztelete mélységes emberi vonás és vigasztaló gondolat. Itt a földön is a befolyásos emberek barátjait meg szoktuk kérni, hogy egyes-bajos dolgainkban néhány jó szót szóljanak. A szentek Krisztus barátai, Őérte áldozták egész életüket és mindenüket. Azért közbenjárásuk: eredményes. Jóleső gondolat, de vigasztaló is, nem vagyunk egyedül! A diadalmas Egyház polgárai; nem az elszigetelődés önző elvét követik és nem a »beati possidentes« szülkmárkú teóriáját vallják, hanem velünk vannak és segítenek. A küzdő Egyház segítségére sietnek... Emeljük fel bizalommal hozzájuk tekintetünket és élő hittel kérjük támogatásukat, pártfogásukat. Ne szégyeljük, hanem büszkén valljuk: a Szentek unokái vagyunk! (Bánk József)

KÉT HITELESÍTETT LOURDESI GYÓGYULÁS. Ez év február 15-én a párisi Nemzetközi Orvosi Bizottság alapos megvitatás után két, már régebben történt és ismert lourdesi gyógyulás ügyét tárgyalta meg és hozott a két ügyben határozatot. Az egyik gyógyult egy osztrák nő, a másik pedig egy olasz férfi. Traute Fulda, osztrák nő gyógyulásának ügyéről Langeron lillei professzor tett jelentést. Traute Fulda vesefeletti mirigyének működésében súlyos elégtelenség mutatkozott, vagyis az u. n. Addison-betegségben, kék-kórban szenvedett. Nyolc gyakorló orvos és orvospro-

fesszor 20 bizonyítványa tanúsította 1938 július 10 és 1950 augusztus 8-ika között különböző időpontokban, hogy Traute Fulda a betegsége egészen kivételesen súlyos. Traute Fulda a legkülönfélébb gyógyhelyeken keresett gyógyulást betegségére. Siedek bécsi professzor évek óta csak úgy tudta életben tartani, hogy állandóan nagy adagokban adott hormont a betegnek, mert csakis állandó kezeléssel tudta a közeli halál bekövetkezésének eshetőségét távol tartani. Erich *Kline* doktor, aki 1938 és 1945 között a jugoszláviai Bad Reidein fürdőhelyen kezelte Traute *Fuldát*, a maga részéről is igen súlyosnak nevezte betege állapotát. A beteg teljesen kimerülve, emésztési zavarokkal érkezett meg Lourdesba. Rendkívül vérszegény volt (4–5 millió vörösvérsejt helyett mindössze 2 millió vörösvérsejtet számláltak nála), komoly véryomásemelkedés és a jellegzetesen barna bőrszínéződés volt észlelhető rajta. Hosszú idő óta jární sem tudott és kás tolokocsin szállították. Attól a pillanattól kezdve, hogy megmártották a lourdesi medencében, ami 1950 augusztusában történt, a betegség összes tünetei eltűntek, jóllehet minden gyógyszeres kezelést megszakítottak. A lourdesi orvosi hivatal 1950 augusztus 16 óta a gyógyulás tényét bizonyítványával tanúsítja. Traute *Fulda* teljesen egészségesen érkezett vissza Ausztriába, ahol *Siedek* bécsi professzor ellenőrizte a gyógyulást és 1950 október 28-án tett jelentésében azt formálisan is tanúsította. *Kline* doktor pedig a következőket írta ebben a tárgyban: »A gyógyulás igen nagy örömet okoz még nekem is, aki semmiképpen sem osztotam volt betegem meggyőződésében, t. i. hogy ilyen súlyos és kétségbeejtő Addison-betegség Lourdesban meggyógyulhat, mégpedig olyan mértékben, hogy minden más gyógyítást félbe lehet szakítani és hogy a beteg teljes mértékben vállalkozhat hivatásának gyakorlására«. Traute Fulda 1950 óta valóban vissza is tért régi foglalkozásához. Mint gépkötő munkásnő egésznap állva végzi kemény munkáját. 1952-ben visszalért Lourdesba és augusztus 22-én ellenőrző vizsgálaton jelent meg az ottani orvosi hivatalban. Jacques *Blanc* lyoni orvos részletes jelentést készített az emlékezetes esetről és abban megállapította a következőket: »Részemről nem tudom orvosi úton-módon megmagyarázni, hogy valaki, aki Addison betegségben szenved, hormonkezelés nélkül négy évig életben maradhat«. A lourdesi és a párisi orvosi bizottság hivatkozva a bizonyítványokra, *Siedek*, *Klinek* és *Zador* orvosok 1950 és 54 között fogalmazott jelentéseire, végkövetkeztetéseit átadta Innitzer bécsi híborosznak, aki 1955 áprilisában Traute *Fulda*, (Lakik Wien, Beatrix utca 26 alatt) gyógyulását esodálatosnak nyilvánította.

Evasio *Ganora* esetét ez év február 13-án vitatta meg a párisi orvosi bizottság, hogy a toulousi Sendrail professzor jelentése alapján elküldje döntését a milánói érsekség kánoni bizottságához. Evasio *Ganora*, aki jelenleg öt gyermek atyja, 1950 május 30-án érkezett Lourdesba, teljesen kétségbeejtő állapotban. A beteget 1949-ben egy nagyon félelmetes kór érte utól, a rosszindulatú nyirokrendszer-gyulladás (limphogranulomatosis), a bal hónaljában lévő idegdúc, a máj, a lép térfogatának jelentős megnagyobbodása volt nála észlelhető; január közepe óta heves lázak gyötörték, bőrért pedig kínos viszketétség. Az összes alkalmazott gyógyszerek teljesen hatástalanok maradtak. *Filibaldi* professzor az alexandriai

kórházból, *Stuli* Párisból és *Gianfulmo* Genuából a beteg szöveteinek vizsgálata alapján felismerték a rosszindulatú granulomát. A beteg március 25-én hazatért a kórházból, miután ott 22 véráfömlesztést hajtottak végre, eredmény nélkül. Az orvosok rövid időn belüli végét jósolták. 1950 május 2-án rendkívüli módon elgyöngülve, magas hőmérséklettel érkezett Lourdesba. Állandó ápolásra volt szüksége. Amikor ágyát el akarta hagyni, percekre mély ájulásba esett. Június 19-én első fürdőjekor nagy hőség öntötte el és saját lábán tért vissza. Láza azonnal megszűnt. Lépe és mája normális méretűvé vált és az idegdúc-gyulladás megszűnt. A beteg állapotában nyilvánvaló javulás következett be. Másnap keresztutat járt a lourdesi kályvárián, harmadnap pedig már segítette a súlyos betegek szállításában. A hirtelen bekövetkezett gyógyulás tartósnak bizonyult. 1953-ban dr. *Vizetti* kijelentette, hogy a legnehezebb munkát is fáradtság nélkül bírja. 1954. augusztus 16-án *Pelissier* doktor elnöklésével 6 orvos újból megvizsgálta a beteget Lourdesban. Konstatálták, hogy mája, lépe teljesen normális, a beteg egészséges, jóllehet a hónalj alatt két kis, a normalistól elütő idegdücot találtak. Messzemenő szerénységgel és óvatossággal további kiegészítő vizsgálat megtartását kérték, különös tekintettel arra, hogy *Viani* doktor hamarosan szövettani vizsgálatokat végzett, és ezekkel megerősítette a toulousi *Fabre* professzor vizsgálatait. 1954. szeptember 18-án, annak az orvos második vizsgálatán 7 orvos konstatálta az augusztus 16-án még felismert megnagyobbodott idegdücek teljes eltűnését, holott ilyen idegdücek jelenléte nem tekinthető még betegségi tünetnek és bárkinél előfordulhatnak. Tízötöt összegyűlt orvos bizonyította tehát ezen a napon Lourdesban a teljes és tartós gyógyulást olyan súlyos és kifejlődött betegségből, amelynek gyógyulását még soha senki sem látta néhány óra alatt gyógyszerek nélkül» jegyezte meg *Pierre Mauriac* professzor és hozzáfűzte: »ilyen tények előtt, mint amilyeneket itt megvizsgáltunk, az orvos, akár hívó, akár hitetlen, nem mondhat mást: nem értem«.

»GÉPKOCSIZÓK IMÁDSÁGA«. *Ha az emberi technika szé-
dültes fejlődését tekintjük, lehetetlen nem gondolnunk Goethe
-Zauberlehrling-je-re, aki fel tudta vinni idezni a szolgálatkés
szellemeket, de nem tudott úrrá lenni felettük.*

*Nem is beszélve a hadi technikáról, nézzük csak a közlekedést.
Az ember legyőzte az időt és teret, ura lett a sebességnek; de nem
lett úr az errel járó hatalmas részélyek felett. Felidézte az esze-
reszett gyorsaságok szellemét, de felidézte ezzel a Halál szelle-
meit is, melyek ott leselkednek lépénnyomon; a túlfeszített ideg-
gek pillanatnyi ernyedésében, a gépi mechanizmus váratlan zök-
kenőiben, a pálya előre nem látható akadályában, s végül a
-konkurrens» gépi közlekedők vagy a gyalogosok vigyázatlansá-
gában.*

*S ahol megjelenik a Halál, ott megjelenik az Imádság is; a
bűt sikereken feluralkodott emberi gőgöt felváltja a magábaros-
ládó megalázkodás. Az előtt, aki minden életnek és halálnak az
ura, s Akihez viszonyítva a legfejlettebb, legtökéletesebb ember
is csak szánalmas, ágaskodó férgecske.*

Igy született meg a »gépkocsizók imádsága« abból az alkalomból, hogy az egyik nyugati államban a közlekedés-biztonsági hetet« rendezték. A megható szóp imádság szövege a következő:

»Adj nekem Uram biztos kezet és éber szemet, hogy senkit se sebesítsek meg, amikor tovarobogok. Te addad nekem az életet; egy mozdulatom se veszélyeztesse vagy sértse a te adományodat. Oltalmazd meg, édes Istenem, valamennyi utitársamat a tűz és a baleset borzalmától. Taníts meg engem úgy kormányozni, hogy a többieket megoltalmazzam, és ne engedd, hogy örületes száguldás közben megfélekedzzem világod szépségéről, hanem add, hogy boldogan és illendően fussam végig utamat. Amen.«

A CSORNAI TEMPLOM ÚJ FESTMÉNYEI. A Vigilia 1954. februári számában beszámoltunk hazánk legnagyobb modern stílusban épült templomáról, a csornai Jézus Szive plébániatemplomról. Akkor jeleztük, hogy hamarosan elkészülnek az új keresztút képei. Ez azóta be is következett, sőt a templom újabb falfestményekkel gazdagodott, melyek megérdemlik a megemlékezést.

A modern templomok nem bírják el mindenféle táblakép beagatását s a tervezők szem előtt tartják a liturgikus előírásokat, melyek tiltják, hogy ugyanazt a szentet több kép és szobor is ábrázolja ugyanabban a templomban. Így mindenfelé előtérbe került a keresztút, mint a művészi díszítés egyik lehetősége. Ezzel azután a keresztút-ábrázolás kilépett az eddigi sablonszerűségből és művészi föladattá lett. A tervezőknek Csornán is az volt a szándékuk, hogy olyan modern fogalmazásait adják az ősi témának, amely beilleszkedik az épület egészébe, mai, művészi és — ami egyházi művészetnél elsősorú cél — áhitatra és elmélkedésre hangolja a művészetileg iskolázatlan szemlélőt is. A célt a kép és a főírással összehangolásával, mintegy a plakát-művészet megszentelésével akarták elérni. A szokott semmitmondó fölírások helyébe minden kép alá szentírási idézet vagy himnusz-részlet került. Például a II. stációnál, amikor Krisztus magára veszi a keresztet: »Atyám, ne az én akaratom teljesedjék, hanem a tiéd« (Lukács »Mint nyírója előtt a bárány, elnémul és meg nem nyitja száját« 22. 24.), vagy a X. stáció alá, ahol Krisztust megfosztják ruháitól: (Izajás 53. 7.), a XI. alá pedig, ahol Krisztust keresztre szegezik, a legrégebb magyar vers, az ó-magyar Mária-siralom egy részlete: »Világ világa, — Virágnak virága, — Keserűen kíntatol, — Vaszegekkel veretel.«

A stációk a két mellékhajót egymástól elválasztó 120 cm. széles pillérekre kerültek. Ezek — mint a templom minden fala — fehér kőporos nemes vakolatúak. A nagy fehér fölületekre nem lehetett keretbezárt, táblakép-szerű kompozíciót helyezni, ezért a megoldás inkább grafikai, mint festészeti jellegű. A fal fehér alapja mindennütt átít a barna rajzoló színnel meghúzott és finoman színezett képek alól. A képek a lehető legkevesebb alakkal akarják a legtöbbet kifejezni. A tizennégy kép közül haton egyedül csak az Úr látható, s a többin sines több két mellékszereplőnél. Az alakok nagyjából természetes nagyságúak, de általában csak derékától fölfelé ábrázolva. A vonalak szigorú ellátárolás helyett belevesznek a fal fehérjébe. A kompozíció egységét biztosítja azonban az,

hogy a képeket fölül lezárja az előírással fakeszt, alul pedig a fölírás csikja.

S hogy a képekben — olcsó érzélgősség nélkül! — mennyi a lélek, arra csak egy példát: Még dolgozott a föliratokon a művész, amikor bejött egy egyszerű nénike a templomba. Megkereste az első stációt, azután sorra járta valamennyit, időnkint kiesordult a könnye és csak ezt sóhajtozta: Édes Jézusom... Édes Jézusom... És azóta is bárki idegen tér be a templomba, nem tud anélkül távozni, hogy a stációkat végig ne járja.

Röviddel a keresztúti sorozat után, 1954. júniusában készült a szószerzők mellvédjének a festése. A szószerzők a főhajó és az első mellvéd közötti karsú betonoszlopok egyikéhez tapad. Mellvédje majdnem teljesen hengeralakot ad, amelynek oldala kiterítve meghaladja a négy métert. Erre a felületre került a négy evangélista képe a közismert szimbólumokkal. Mivel a szószerzők elkülönül a fehér falfelületektől és mindig a fölőtár freskójával együtt látható, alkalmazkodni lehetett és kellett annak ragyogó, erőteljes meleg színeivel. Az evangélisták reális színezésűek, a szimbólumalakok színei az irrealitás, a látomás-szerűség felé tolnak, s ugyanennek a sárga-pirosnak egy halványabb árnyalatában lánog az egész háttér. Az evangélisták beállítása, egyébként emlékeztet az ókeresztény mozaikokra, de mai arcok élővé karakterizálják őket.

Majdnem egyévi szünet után az idén tavasszal következett a kórus mellvédjének festése. Tizenkét méter széles és 120 cm magas felület megszínezése volt a feladat. A fölőtár mögötti freskón úgyszólván sok a harsogó szín, s a két képet egyszerre úgysem lehet látni. A levegőben lebegő falfelület különben is tiltakozott volna súlyos és erős színek fölrakása ellen. A könnyedséget azzal biztosította a művész, hogy éneklő és muzsikáló angyalok csoportját álmódta a falra hidegen tartott, de a hideg alól mindenütt melegeztet is előcsillagot színezéssel. S ezek a kifogyhatatlan színtantáziával összehangolt színek — bár finomak — valóban ragyognak. Erős kontrasztok nélkül is biztosítja tüzüket a mesteri színkezelés.

A kompozíció nehéz feladat elé állította a művészt: hiszen szokatlanul keskeny felületen kellett elhelyeznie tizenöt álló alakot (természetesen csak deréktól ábrázolva) anélkül, hogy az unalmassá válna. A megoldás sikerült. Az angyalok három — egymástól el nem szakadó — csoportot alkotnak. Nyugodt, álló beállításuk harmonikusan illeszkedik be az oszlopoknak és az orgona sípjainak függőleges vonalvezetésébe, de ugyanakkor a kezek, koták és hangszerek hullámzó ritmusa föloldja a merevséget és életet, lendületet visz a gyűjtésbe.

A festmények alkotója egy fiatal művész: Samodai József. Éveken keresztül Borsa Antal oldalán képezte magát, részt vett annak templomrestaurálásaiban. Közben állandóan tanulmányozta a régi mesterek technikáját, különösen Maulpertsch színező művészetét a győri székesegyház mennyezet-freskóin. Első nagyobb szabású önálló alkotásai éppen ezek a csornai képek. (A keresztút és a kórus mellvédjének kifestése közben végezte az alsógal-lai templom restaurálását.) Biztos rajztudása, gazdag színtantázi-

ája és legyűrhetetlen tanuló és alkotó kedve azzal biztat bennünket, hogy számos alkotással fogja gazdagítani egyházi művésztünket. (Dr. Lőrincz Imre)

KATOLIKUS ELEMÉK A FINN KÖLTÉSZETBEN. A nyolcszázados finn kereszténység jubileumi évében érdemes lesz pár szóval megemlékeznünk arról is, hogy a finnek rendkívül gazdag népköltészetében is fellelhetők ennek az ősi — tehát még katolikus — kereszténységnek a nyomai.

Ez a népköltészetbeli ősi kereszténység még sajátos módon pogány elemekkel keveredik, mint például a Kalevala utolsó rúnójában, mely »Marjatta kisasszonyka« különös történetét beszéli el. Az üldözött, elhagyatott Marjatta istállóban szüli meg szüzen fogant gyermekét, akiből sok viszontagság után Karjula királya lesz. Hiába cselezi ezt Väinämöinen, a finnek agy pogány varázslója. — Ha tehát juk a népmesei elemeket, nem nehéz Marjatta atakjában Szűz Máriára, gyermekében pedig a kis Jézusra ismer-nünk, akinek Karjalai királysága a kereszténység diadalát jelképezi a Väinämöinen által képviselt ősi finn pogányság felett.

A finn népköltészetli gyűjteménynek, a Kanteletár-nak is van egy terjedelmes Krisztus-legendája, a »Megváltó halála«, a vallásos elem itt is népmesei csodás elemekkel keveredik, s ez szintén ősi eredetre utal.

De a katolikus hiteltség korának legszebb és legérdekesebb emlékei az ú. n. »helkádaiok«, melyek szintén fellelhetők a Kanteletárban. Ezek nemesak tartalmukban, hanem előadásuk módjában is megőrizték a katolikus eredet nyomait. A nyugalfinnországi Häme-tartomány Bilvaia nevű falujának ifjúsága még a múlt században is különös szertartások keretében ünnepelte meg a »helkái-si, azaz a tavasz ünnepét. A fiatalok Urunk mennybe-menetele napján, áldozócsütörtökön, ünnepi menetben felvonultak valamelyik dombra, s ott tűz körül láncollak és játszadoztak. Ezt az ünnepséget megismételték a következő vasárnapokon is egészen Szent Iván vagy Péter-Pál napjáig. Ebben a népszokásban is középkori katolikus-keresztény emlékek keverednek ősi pogány elemekkel. Katolikus eredetű a körmenetszerű felvonulás és az e közben énekelt dalok szövege és dallama, viszont a tűz körül lejtett lánc az ősfinnnek pogánykori tavaszünnepének maradványa. — Érdemes megemlíteni, hogy Eino Leino, a finnek jelenkori legnagyobb költője, balladáiban a helka-dalokat utánozta, s így e révén a katolikus hatás a finn műköltészetben is érvényesült.

Atább az egyik legszebb helka-dalt szótaltatjuk meg magyar nyelven.

Magdaléna a forrásnál

Magdaléna, lenge lányka,
Otthon nőttön nevelkedett,
Messe híres atyja mellett,
Édes jó anyjával együtt.
Cicomás cipellőjének
Sarka súrolá a padlót,
Rengő-ringó szoknyaszéllel
Koptatá a ház küszöbjét,

S feje felett deszka dongát
Drága arany diadémmelel;
Arany edényt öblögetve
Koptatá a konyha padját,
S ezüst kését élesítve
Koptatá a konyha-asztalt.
Magdaléna, lenge lányka,
Forráshoz ment vizet merni,

Arany korsó kis kezében,
 Arany füllél és fedéllel.
 Kémlélvén ott arca képét
 Szólt: »Óh én szegény szüzecke!
 Elváltozott ékes arcom,
 Szép színét im elvesztette;
 Bogláromnak fénye bágyadt,
 Halovány lett szép hajékem,
 Pedig régen ragyogó volt,
 Tündökölt még tavaly nyáron.«
 Jézus ottan juhászokdva,
 Pásztorkodva pusztá földön,
 Inni kér a kisasszonytól:
 »Adj énnékem vizet innom!«
 »Nem adhatok, nincs edényem,
 Otthon sincsen semmi serleg,
 Poharaink porrá törtek.
 A kannáink kicsorbultak.«
 »Merítsd tele markodat hát,
 És úgy adjál inni nékem!«
 »Mit nem szólsz szuómi szolgál,
 Szuómi szolga, ország alja,
 Jó apám jobbágy juhásza,
 Aki élsz koldus-kenyéren,
 Halak fején felnevelve,
 Pásztorkodva pusztá földön!«
 »Legyek hát szuómi szolga,
 Szuómi szolga, ország alja,
 Jó atyád jobbágy juhásza,
 Aki él koldús-kenyéren,
 Halak fején felnevelve,
 Pásztorkodva pusztá földön:
 Titkos tetted tudom mégis!«
 »Mondj hát mindent, mit tudsz
 rólam!«

»Három fiad hova tetted? —
 Egyet szétszórtál a szélbe,
 Másat vetettél a vízbe,
 Harmadikat elhantoltad.
 Abból, kit a szélbe szórtál,
 Vértés svéd lovag lett volna;
 Abból, kit vetettél vízbe,
 Úr lett volna íft e földön;
 Az meg, akit földbe ástál,
 Főpap lenne, fényes püspök.«
 Magdaléna, lenge lányka,
 Sírni kezdett, s könnyeinek
 Vedernyi sok sós vizével
 Jézus lábát locsolgatja,
 Szőghajával szárítgatja:
 »Titkos bűnöm tudod, így hát
 Magad lehetsz az Úr Jézus:
 Tegyel engem akárhová,
 Mocsár fölé fapallónak,
 Cammogjanak cédák rajtam,
 Talpukkal rám tapossanak!
 Tegyel engem Uram Jézus,
 Ahová csak akarod te,
 Legyek híd a habok hátán,
 Korhadt deszkám dagály jöttén
 A szél szerteszét dobálja,
 Hadd hanyódjám hullámokban!
 Tegyel engem Uram Jézus,
 Ahová csak akarod te,
 Piros tűzbe dobj parázsnek,
 Lángnak legyek izzó üszke,
 Keseregjek kormos tűzben,
 Legyek lángok martaléka!«

(Kunszery Gyula)

ARAMLATOK A FRANCIA KATOLIKUS VALLÁSI ÉLETBEN. A francia dominikánusok folyóirata, a *La vie spirituelle* intézett kérdést olvasóihoz, amelynek célja volt a francia katolikusok vallási életében észlelhető áramlatokról tájékoztatni. Az eredmény nagyon öröndetes, bár tekintetbe kell venni azt is, hogy ez a körkérdés csak a katolikusok elitjéhez jutott el.

A beérkezett feleletekből megállapítható, hogy a lelki érdeklődés középpontjában Jézus Krisztus személye áll, és a Hozzá való személyes szeretet. Morál és dogma ebből kapják súlyukat. A hitigazságok bizonyítása iránt nem mutatkozik érdeklődés. Leginkább a keresztyének élő példája mutatja a Krisztushoz vezető utat. A legnagyobb vonzóerő Charles de Foucauld (a Szahara apostola). — Elméleti és moralizáló prédikációkkal szemben általános az elzárkózás, ellenben általános a vágy az Evangélium egyszerű, retorikai sallangok nélkül való magyarázatára. A válaszolók legnagyobb része rendszeresen olvassa az Evangéliumot és nagy mé-

sze elmélkedik is róla. Az ismételten felhangzó jelszó: »Vissza a forrásokhoz« — ezen legtöbben az Újszövetség olvasását értik, az egyetemet végezték az Ószövetség és az Egyházatyák olvasását is.

Az Evangéliumok közül a Szent János evangéliuma a legkedveltebb; abban is elsősorban az Úr Jézus búcsúbeszédei. Az Evangéliumok olvasása és a róla való elmélkedés után leginkább a liturgiában keresik a Krisztussal való találkozást. Itt a szentmise és a mindenkori szentáldozás áll a középpontban. Nem kedvelik a szentmiseáldozat körül a pompát és az esztéticizmust, ellenben nagyon hangsúlyozzák a közösség-érzés megélését. Ebből aztán nagy szeretet ébred az Egyház iránt, olyan nagy szeretet, hogy megható készséggel vállalnak olyan áhítatgyakorlatokat is, amelyeket személyükben lényegtelennek, vagy egyenesen lényeg-elfedőnek éreznek, — ha az Egyház ajánlja őket.

Ez az Egyház iránt való nagy szeretet nyilvánul meg abban a nagyon számos közösségben is, amelyek hol egyházközségi, hol hivatásrendi alapon létesülnek, és amelyek mind apostolkodási célt tűznek maguk elé. Ezt annál is inkább értékelni kell, mert a francia született individualista. De viszont talán éppen ezért van aztán nagy érzéke a kor áramlatai iránt és így megérzi, hogy csak az igazi közösség kifejlődése mentheti meg az elszigetelődéstől és elmagánosodástól. A körkérdés az egész francia katolikusság szempontjából biztató jelentőségű, mert végül is az elit magatartása formálja idővel a tömegek magatartását is.

*SZAZ ÉVVEL EZEDELŐTT, 1855-ben született Reviczky Gyula. Nevével kapcsolatosan gyermekkorom ködös emlékei tűnnek elő, egy-egy verse, amelyet a betűszomjas kíváncsiság és a véletlen juttatott a kezemhez. Akkor még értellenül olvastam sorait és csak annyit hámoztam ki belőlük, hogy végtelenül szomorúak. Ma már tudom, hogy a gyermeki ösztönösség helyesen érezte meg első szembetűnő vonását. Reviczky olyan lelki alkat, akinél a szomorúság világnézetet jelent és nem a lónustkereső költő fiatalos attitűdjét. Hangját az emlékezés sugara teszi színessé, amely »szé-
léd fényvel, méla búval, csöndes bánattal sugároz be mindent.«
Költészetének mindvégig alapeleme ez a szomorúság, szinte minden sora ebből ötvöződik.*

Szomorúságát sokáig nem alkati hajlamaival, hanem elrontott életével magyarázzák, pedig öröklött bizalmatlansága és lemondó természeté minden körülmények között alkalmatlanul tenéke a boldogságra. Csak elenyészően rövid ideig tud örülni valaminek, hogy aztán újból visszahulljon szomorkás hangulataiba. Már egészen fiatalon lemondást hirdet és az öröm tiszta élvezete helyett az öröm és szomorúság elegyítését kívánja. Szerelmei talán a legvilágosabban mutatnak rá különleges érzésvilágára és egyúttal a fáradt, akarattalan kort is kifejezik, amelybe beteszületett. Parzonyban éri az első szerelem, itt »éli át a mennyet«, holott ideálját, a kékruhás Lajkát csak távolról ismeri: a pozsonyi liget padjairól csodálja arcát és elsuhanó alakját. Másnál is előfordulnak ilyen fiatalos fellángolások, de Reviczkynél ez jelenti a primér kiélési módot; a »kékruhás ismeretlen« évek múlva is mélyé és élményszerűvé teszi líráját. Azután jön a dentai nevelősködés és

elkövetkezik az újabb szerelem, amely annyival valóságosabb, hogy tárgyát közelről is ismeri, beszélget vele életéről és verseiről. Hogy Emma érzései többet jelentenek-e szánalomnál és a költő iránti érdeklődésnél, — nem tudjuk. De Reviczkynek mintha elegendő lenne ez a közléség is, bencsét csordultig tölti az érzelem és egy életre való élményt raktároz el belőle. Küzdeni a szerelemért nincs ereje, de meg tudja szépíteni a legjelentéktelenebb epizódot is.

A lemondásra való hajlam egyre jobban hatalmába keríti, majd később a megmásíthatatlan világ miatt tétlen szemléletté, rezignációvá kövesedik lelkében. »A világ hadd ontsa büneit«, ő nem törődik vele, hiszen minden ügyekezete hiábavaló lenne. A megoldatlanság kínzó problémája elől a magányba húzódik vissza, »karöltve jár a magánnyal« és nincs más számára, mint férfiasan vállalni sorsát. Itt kapcsolódik be lírájába a szenvedés-vállalás, de nem a krisztusi egyetemesség értelmében. Reviczky nem érez közösséget minden szenvedővel s a szenvedést sem annyira keresztényi alázattal fogadja, mint inkább az elkülönülő ember aóájével. Ez az elkülönülési érzés tartja távol a katolicizmus lényegétől. Verseiben hiába foglalkozik Jézussal; de hiába érez vallásos hankulatokat, mindezek nem jelentenek egyet a katolikus élmény kifejezésével. Ezzel korántsem tagadjuk meg őszinte, szárnyaló költeményeit. Az Isten dicsérete, parányiságának érzése s az annak következtében való leborulás az Úr előtt azonban nem állandó megnyilvánulásai lírájának. Sokkal többször fogja el a kétkedés, szeme csüggedten keresi a vigasztalást, amelyet a Messiás sem adhat meg számára ilyenkor. »Sem égi jel, se lángírás, amely vezesse utainkat« — s a költő a vigasztalanság himnuszát zengeti. A templom levegője nem adhat irt nyugtalanságára, kivágyik belőle és egyedül a magányban érzi jól magát. Vergődésében újra meg újra felveti a kérdést: »Mire való a Messiás?« Vigasztalansága költészetének utolsó fázisaiban sem enyhül. Úgy érezzük, sohasem leli meg a kiutat, amely gyötrelmes életének végén kétékedés nélkül vezethetné el őt az Istenhez.

Költészetének vizsgálatán túl a mindenbe belenyugró és bánatos szavú emberben olyan tulajdonságok is megtalálhatók, amelyekre verseiből nem igen következtethetünk. Amennyire lemondóak lírai sorai, annyira lendületesek és meg nem ingathatóak irodalmi elvei. Ezek védelmében páratlan hűvel és elszántsággal száll síkra, szubjektivitása szinte elsöprően hat a korabeli, száraz fejtegetések között. Tehetségének tudatában elsősorban a közepszerűség ellen emeli fel a szavát. Néha kissé erőteljesebbek ezek a támadások, olyan személyeket is érintenek, akiknek sokat köszönhet a magyar irodalom. Reviczky erős izdsában nem mindig érzi meg, hogy tolla meddig hatol ellenfeleiben. A közepszerűségénél talán csak a hízalgést és a megalkuvást gyűlöli jobban. Elszántságára mutat, hogy Gyulain és Szász Károlyon kívül a magyar próza legnagyobb büszkeségét, Jókait is megtámadja. Jókai egyjében Rudolf trónörökös előtt fakó poétának mondja magát. Reviczkyt, aki csak a tehetség előtt képes fejet hajtani, rendkívül bosszantja ez az alázatosság, gúnyos és epébe mártott sorokban fakad ki az országos hírv író ellen. Nyílt kiállása miatt régi hívei közül is sokan elfordulnak tőle.

Reviczky meg nem alkuvó természete szerfölött megnehezíti

sorsát. Életéhez képest a párisi bohémek nyomorgása szinte elviselhetőnek mondható. Nélkülözése néha rendkívüli méreteket ölt: ruhái elrongyolódnak, szállás hiányában hetekig kávéházakban tölti az éjszakát, napokon keresztül csak néhány alma a tápláléka. És senki sem akad, aki a már elismert költőt felkarolná és kiragadná e százalmas körülmények közül. Mindössze harmincnégy évig dacol betegségével és az élet számos problémájával, de emberi ideáljához sohasem válik méltatlanná. Törékeny lénye felülmelkedik a halálon és költészete, amelynek üdeségét az elszakant évtizedek sem hervasztottak meg, csöndesen tovább él az emberek szívében. (Szeghalmi Elemér)

EGY VILÁGI »IRGALMASNÖVÉR«. Vannak, akiket lenyűgöz az emberi szenvedés, nem azért, hogy írjanak róla, hanem hogy segítsenek rajta. Ilyen ember volt Páli Szent Vince, ilyen Marillac Szent Lujza, s ilyen az ő kései követőjük, Florence Nightingale, akinek életrajzát most írta meg Cecil Woodham-Smith.

1820-ban született Firenzében — innét a keresztnéve: Florence — gazdag angol protestáns családban. Különös, nyugtalanító, misztikus hajlamú egyéniség volt. Tizenhét esztendőskorában jegyzi föl naplójában: »Isten szólt hozzám és megparancsolta, hogy szolgáljam«. De hogy hol és hogyan, még nem tudja.

Szenvedélyes természet, aki mindig lelkesedik valamiért. Először, egy itália útján, az olasz szabadságmozgalmakért. Majd hazatérve Londonba a társasági életért. De a »hívásról« nem feledkezik meg s egy amerikai emberbarátnak fölteszi a meglepő kérdést: Vajjon nagyon illetlen dolog volna-e, ha egy angol úrilány kórházi szeretetszolgálatot végezne, úgy, ahogyan a katolikus irgalmasnővérek? Szülei megrémülnek; az angol kórház ebben az időben a nyomorúság, piszok és bűz eldoradoja. De Florence nem enged; fölhívja eljegyzését és szülőinek akarata ellenére elutazik Németországba, ahol beáll egy protestáns lelkész újonnan alapított kórházába ápolónőnek.

1852-beu tér vissza Angliába, megismerkedik Manning bíborossal s a katolizálás gondolatával foglalkozik. Szent Vince leányai, az irgalmas nővérek tárt karokkal várják; Manning kardiális még korainak látja az áttérést, de kórházi tevékenységét javallja; Florence most Dublinben, Párisban, majd újra Londonban ápolja a betegeket. Ekkor kitör a krími háború.

Az angol egészségügyi szolgálat gyalázatos. »A franciák magasan fölöttünk állnak — írja a Times egyik akkori cikke. — Szervezetük jó, sok az orvosok s ezeknek megbízható segítségét nyújtanak az irgalmasnővérek, akik kitűnő betegápolók. Nekünk miért nincsenek irgalmasnővéreink?« Nos; Florence-nak ez a célja; világi irgalmasnővér akar lenni. Valóságos expedíciót szervez — felhasználva katolikus kapcsolatait — katolikus és anglikán ápolónővérekből, diakonisszákból s világiakból. Szkutariban telepsznek meg, az ott működő katonai »kórházban«, ahol a sebesült és kole-rás betegeknek se fekvőhelyük, se vizük, a padlón hevernek és tele vannak férgekkel.

Florence munkához lát s rövid idő alatt újjászervezi, helyesebben megszervezi a krími egészségügyi szolgálatot. Mégpedig olyan sikerrel, hogy föltámad ellene a féltékenység is; egy londoni ujság

keményen megvádolja, hogy »pápista« és jezsuita összeesküvést sző, mert irgalmasnőverek is dolgoznak vele. De az 1854/55.-i nehéz télben olyan bátran helytáll s olyan páratlan eredményeket ér el, hogy ellenfelei egy időre elnémulnak. Éjt-napot egyetével ápolja betegeit, nem ismer fáradtságot, főnöke értetlensége nem csüggeszti el; a betegek rajonganak érte, »mágikus hatása volt rájuk« — írja egy orvos, aki együtt dolgozott vele. Végül leveri lábáról a »krimi láz« s el kell hagynia a félszigetet.

Ahogy fölgyógyul, visszatér s ugyanazok a nehézségek várják. De hazájában egyre nő a hírneve, »Kelet angyalának« nevezik és »a nép — írja neki nővére — megható szeretettel szeret«. Barátai létrehozzák a Nightingale-alapot, megfelelő ápoló-személyzet kiképzésére és fenntartására; az aláírók közt nagy tömegben szerepelnek a hadsereg katonái is. Florence most rájuk is kiterjeszti gondoskodását: emberibbé akarja tenni az egyszerű sorkatoná életét, és természetesen ujra beleütközik a hatóságok korlátozottságába és rosszakaratába.

A háború végetér, a »krimi pokol« kialszik, Florence visszatér hazájába s magányában oly visszavonultan él, hogy már holt híret költik. Pedig csak dolgozik: ezer lapos könyvben hozza nyilvánosságra tapasztalatait, megfigyeléseit, adatait. Bizottság alakul a brit katonai egészségügyi szolgálat megreformálására, melyben nagy szerepet visz; belebetegszik a munkába, de ismét meggyógyul. Új könyvet ír, ezúttal a civil kórházokról: a nyirkos termekről, mocsokról, gondatlanságról, egészségtelen állapotokról. A könyv »siker« lett, levelek özöne érkezik hozzá, hálálkodik vagy tanácsért. Florence megírja »Az ápolás művészeté«-t. »A bizonytalanság, a szorongás, a félelem sokszor a legsúlyosabb fáradtság-nál is jobban árt a betegnek« — írja, és: »Az ápoló földadata nemcsak az, hogy a testi fájdalmakat elhárítsa: meg kell osztania a beteggel gondolatainak terhét is«. A maga korában valóságos áldásként hatott egy-egy ilyen — azóta közkeletűvé vált — elv.

Amerika (az északiak, a déliek elleni háborújában), Kanada és sok más állam kérte és hasznosította tanácsait. Ujjászervezte az indiai angol katonai egészségügyet és megreformálta az angliai szegény-kórházakat. Kileneven esztendőskorában halt meg, s az egész világ tisztelete kísérté egy egyszerű vidéki sirjába. (a. l.)

SZENT DÁVID, A SZÉKELY ÖRGRÓF. Kercken 130 évvel ezelőtt — a Zalán Futása évében — különös könyv jelent meg Pesten »Rajzolatok a magyar nemzet legrégibb történeteiből« címmel, Horvát István tollából, aki akkor a »Széchenyi Országos Könyvtár Örzője« volt. Ezt a könyvet, mely a magyarok őstörténetével foglalkozik, még máig is sokan emlegetik és idézgetik, de kevesen olvassák, és szerzőjét inkább csak a kritika görbe tükréből, az erényeit elhallgató és tévedéseit aránytalanul torzító gúnyolódók elmenekedéseiből ismerik. Mert mondanunk sem kell, az csak parodisztikus ráfógás, hogy Horvát István például a bibliai Nabukonodort »ne bolondozzon az úr-ral magyarázta volna, vagy pedig Szalmanaszárt a szalma szárával hozta volna vonatkozásba.

Ilyen nevetséges szófejtései nem voltak Horvát Istvánnak, de az tény, hogy a Szentírásban — s a latin-görög klasszikusokban

is — rengeteg őstörténeti magyar nyomot vélt felfedezni, s a fentiek nélkül is szép számmal vannak olyan jürsa megállapításai, amelyek már a saját korában is mosotyra készítették az olvasót. Sokat idézett mondata: »Pözsög a Szentírás mindenfelé a régi magyar nevektől és régi magyar írásmódtól.« S valóban Palesztina őslakóit magyar törzsekket azonosítja, a chanaanusokat a kúnnokkal, a filiszteusokat pedig — a nevek hasonlósága nélkül is — a jászokkal. Így aztán persze, hogy nagyon sok magyar vonatkozást talál a bibliában.

Hadd idézzünk csak egy jellemző részletet, előrebecsálván, hogy Horvát a pártusokat és a szittyákat is a magyarokkal azonosítja. — »Szent Dávid kívánczorolva hazájából a pártus barátságánál kereseit menedék helyet. Nagy megkülönböztetése volt, hogy a viléz nemzettől Szekel Naggyá (Markgráffá) tétetett. Ekkor tanulta meg az íjász mesterséget, melyet visszatérvén saját nemzéléhez, a sidókkal is most legetlőször meglanultaiott.«

Horvát szerint Szent Jeromos, a szent könyvek latinra fordítója is szittyá, tehát magyar volt. »A Vulgata nevei sokkal hívebbek, mint az új tzikornyás olvasás formái. De hogy ne is volnának hívebbek? A Jerusálemben (Szala, Sala, Sól, Sólum, Sólom. Salamonvárbán) tartózkodott, és szitya nyelvet beszélő jász tudós férfit, Szent Hieronymus, jegyzé fel ezeket.«

Nem nagy dicsőségünkre válik, hogy (Horvát szerint) »Arad, Orod (Herodes), az utolsó sidó fejedelem pártus szitya volt«; ám ezt a szégyent jelentősen ellensúlyozza, »hogy a tarsusi Szent Pál születésére nézve szitya volt, következésképen az első keresztény Anyaszentegyháznak fő osziopa és írója közelebből hozzánk tartozik.« Ugyanebben a fejezetben azt is megemlíti még, hogy »Peraeának Palesztinának a Holt Tenger mellett Macher roppant városa volt, és hogy Jerusalemnak még ma is nagyon Bab-el Mogarbeh nevű kapuja«, amiből persze nyilván következik, hogy »Sólyomvárnak is egyik része hajdan Magyarvárosnak nevezetelt.«

Különösképen magyarázza a szirek nevét is. A filiszteusok — tehát a jászok — az általuk meghódított syrusokat megvetésből, lenézésből nevezték »szűrösöknek, gubásoknak.«

De bármily mulatságosnak tünjenek is fel manapság ezek és az ezekhez hasonló megállapítások, van valami meghaló vonás is e roppant negytudású és nagyolvasoltságú, de kevés kritikai érzékkel rendelkező különc tudós eltévelyedésében. A magyarságnak ez a határtalan rajongó szeretete, s az a vallásos indítékú lörekvés, hogy nemzetének őstörténetét mindenképen kapcsolatba hozza a bibliai történetekkel. Persze mi sokkal fontosabbnak tartjuk, hogy a szent könyvek jutottak el népünkig, mintsem hogy népünk eredetét kívánnók visszavezetni a szent könyvekig. (K. Gy.)

Felelős kiadó: S í k S á n d o r

S Z E R K E S Z T Ő I Ü Z E N E T E K

N. Gyné és társai. 1. Szűk helyünk miatt egészségügyi rovatot nem nyithatunk. — 2. Nem helyes. — 3. Teljesen igazuk van. — 4. Erre a kérdésre ma még a tudomány nem tud végleges választ.

T. J. Az aposztrofált szerző meghatva köszöni a szép levelet. A felvetett irodalmi munka régtől programjában van.

V. F. Kérdésére, hogy mit tegyen mert »rossz a fia nagyon« — nem tudunk így látatlanba felelni. Miben áll ez a rossziaság? Lop, csal, hazudik, piszkos gondolkozású?... vagy ordító, ablakot ver be, verekszik?... vagy csak játékon jár az esze, nem akar otthon segíteni stb.? A fáradt, gondterhelt szülők számára ezek mind »rosszaságok«, pedig a gyermek erkölcsi megítélése szempontjából óriási különbségek vannak itt. Mi felnőttek legtöbbször azt szoktuk rossziaságnak nevezni a gyerekekben, ami nekünk kellemetlen, ami fáraszt, ami anyagi kárt okoz. Ez a gyermek helyes lelkiismeretének nevelése szempontjából igen nagy kár. Neki kis korától kezdve meg kell élnie, hogy a »rossz« cselekedet akkor is rossz, ha véletlenül nem is származott belőle baj, sőt akkor is, ha segítségével valami sikert, valami jót tudunk elérni; és hogy ha valami bajt vagy kárt okoztunk, akkor sem mindig vagyunk *bűnösök* abban. Ilyenkor jóvá kell tenni az okozott kárt, de nem kell viselni erkölcsi terhet, mintha ilyen vagy olyan bűnösök volnánk. A gyermekek nevelésénél ezt a szempontot teljesen el szoktuk hanyagolni. Ha a gyermek leejt egy értékes vázát, vagy összetöri a tükröt, ezért nagy kikapás, sőt verés jár, de ha valami állatkiadás történik, ha alattomos módon elesalják egymás játékszerét, ha falánkság, torkosság ravaszul kitervezett lopásba viszi őket (természetesen, ha nem minket lop meg, hanem a szomszédot, akivel ügyis össze vagyunk veszve...) akkor nincs semmi baj, legfeljebb egy kis fejesóválás. Próbálja egyszer néhány napon keresztül feljegyezni, hogy mit követett el a fia, és milyen büntetést kapott és akkor igen érdekes képet kap majd gyermekéről, de önmagáról is. Elmélkedjék ezen, és ha szükségesnek tartja küldje be ezt az anyagot nekünk is, akkor szívesen foglalkozunk kérdésével érdemlegesen.

F. J. Felfogása helytelen és kereszténytelen. Krisztus tanítása a szeretet tana, aki ezt nem akarja elfogadni, az nem keresztény. Ez nem azt jelenti, hogy mindent kritika nélkül elfogadjunk, és fejet beleegyezőleg bólogassunk reá. Aranyuszájú Szent János azt mondja: »A tévtanokat el kell vetnünk, és meg kell cáfolnunk —

de az embereket szeretnünk kell és lelkük üdvéért imádkoznunk-
(De anath, n, 4.) Az Ön magatartásában azonban éppen ennek a
fordítottja érvényesült.

V. J. Boldog Jolánta IV. Béla királyunknak volt leánya, és így édestestvére Árpádházi Boldog Margitnak, és Szent Kingának. Nagynénjei voltak Magyarországi Szent Erzsébet, és Csehországi Boldog Ágnes. Unokatestvére volt boldog Gertrud és szent volt nagybátyjának, Kálmán hercegnek felesége Szent Szalomea is. Jolánta igazán vallásos levegőben nőtt fel, nemesak átvitt értelemben, hanem a szó legszorosabb értelmében, amennyiben már a bölcsőjét olyan helyiségben állították fel, ahol naponkint bemutatták a szentmise áldozatot, amelyen a királyi család részt vett. A tatárjárás idején szülei a Krakói királyi udvar oltalmába ajánlották, hol szeretetreméltó hajadonná serdült, és férjhezment Boleszláv lengyel fejedelemhez. Férjével huszonhárom évet töltött boldog házasságban és mintaképe volt a szerető hitvesnek, gondos családayának, és a széleslátókörű, és jövőt építő államfő legbensőbb munkatársának. Amikor özvegygé lett, visszavonult az államügyektől is, csendes zárdai magányban készült a férjével való boldog viszontlátásra a mennyekben. Amint látja, védőszentje élete sokkal nagyobbzású, semhogy egy szerkesztői üzenet keretében mégcsak jelezni is lehetne életének főbb mozzanatait. Annyi bizonyos, hogy IV. Béla leányainak döntő befolyásuk volt a lengyelek keresztény kultúrájának kialakításában.